

DET CENTRALA LANDSKAPET

Elitära miljöer i östra Blekinge under vikingatiden
och den tidiga medeltiden

Av Anna Lihammer

<i>Bilden av östra Blekinges historia</i>	227
<i>Vägen till en ny bild</i>	228
<i>I järnålderns dis – järnpatronerna i Augerum</i>	230
<i>Ett blekingskt Birka? Frågan om Hallarumsvikens överregionala betydelse</i>	233
<i>En mäktig man i Augerum</i>	237
<i>Den rika bygden kring Listerby, Förkärla och Hjortsberga</i>	240
<i>Gudes skipper – en storgård i skärgården</i>	242
<i>Konturerna av ett vikingatida marint försvarssystem</i>	245
<i>” ... & Pas land hyrað to Sweon ... ” Frågan om nationaliteter och gränsläggning vid 1000-talets mitt</i>	247
<i>Tankar kring eliter, centralplatser och östra Blekinges vikingatid</i>	250
<i>Utblick mot medeltiden</i>	251
<i>Avslutning</i>	258
<i>Litteratur</i>	261

Blekinge är ganska osynligt i den arkeologiska och historiska forskningen kring yngre järnålder och tidig medeltid i södra Skandinavien. En orsak är det arkeologiska materialets beskaffenhet. En bristfällig inventering tillsammans med få arkeologiska undersökningar gör att materialet är förhållandevis dåligt känt. En annan betydelsefull orsak är Blekinges geografiska läge. Landskapet har utgjort periferi och gränsbygd i både det danska och det svenska riket. Då mycket av dagens arkeologiska forskning kring yngre järnålder i Skandinavien behandlar fenomen som makt, centralitet och riksbildning hamnar Blekinge i skymundan (se fig. 1).

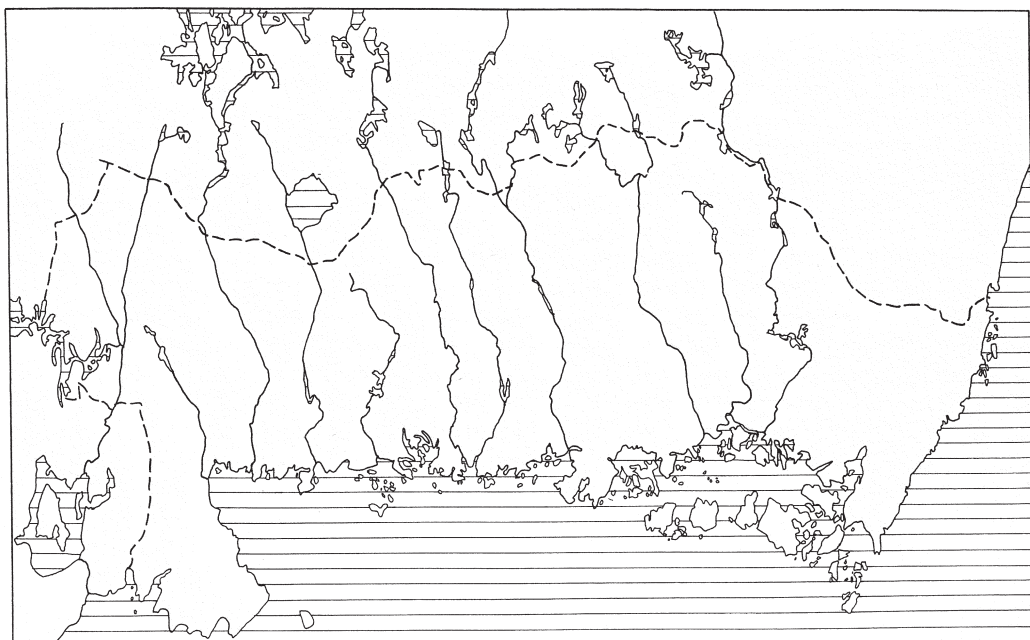
Tillsammans har dessa faktorer fått allvarliga konsekvenser för kunskapen om Blekinges historia och områdets roll i större historiska sammanhang.

Bilden av östra Blekinges historia

Förutom en handfull bebyggelsearkeologiska studier (viktigast Björkquist & Persson 1979) och en rad mindre arbeten om olika ämnen (exempelvis Borna 1984 och Eckerbom 1992) är det framför allt den politiska historien som hamnat i fokus för den arkeologiska forskningen kring östra Blekinge. Ett mindre antal arbeten har skapat en bild av området under denna period (framför allt Atterman 1967, Stenholm 1986 och Ödman 1983; se fig. 2).

Denna bild kan sammanfattas i en rad korta punkter:

1. Under folkvandringstid och vendeltid fanns en mäktig elit i området, vilket bevisas av ett mindre antal praktfulla fynd. Eliten var baserad i Augerum och dess makt sträckte sig över stora delar av östra Blekinge. Anders Ödman menar att makten var grundad i kontroll över järntransporterna längs 'Lyckåleden', en hypotetisk transportled, som Ödman antar har följt Lyckebyåns lopp från Småland söderut mot de blekingska hamnarna (Stenholm 1986; Ödman 1983).
2. Under vikingatiden tillhörde östra Blekinge svearna som styrde området från sin bas – den betydelsefulla handelsplatsen Hammarby i det innersta av Hallarumsviken (Atterman 1967; Stenholm 1986).
3. Omkring år 1050 skedde ett 'regimskifte'. Danerna fick makten över östra Blekinge varpå svearna förlorade området. Blekinge blev en del av Danmark vilket befästes med en gränsläggningstraktat som bevarats i Äldre Västgötalagen (Stenholm 1986).
4. Under en kort period styrde danerna området från köpingeorten Köpinge, vilken tros ha varit belägen i närheten av Lyckebyåns mynning (Ödman 1983; Stenholm 1986).

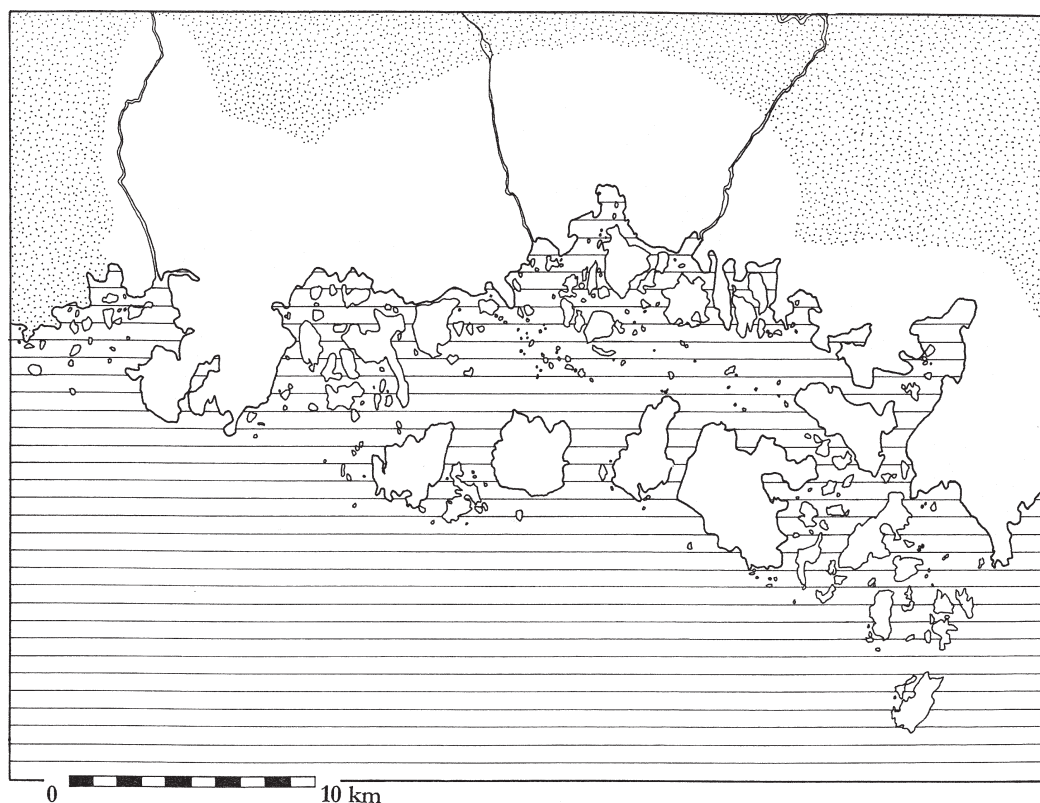
Figur 1. Översiktskarta över Blekinge. De gränser som anges är dagens landskapsgränser. Tecknad av Anna Lihammer.

5. Under den tidiga medeltiden styrde den danske kungen östra Blekinge från kungaleven. I östra Blekinge dateras dessa utifrån kända förhållanden i det övriga dåtida Danmark, där man antar att de etablerats under 1000-talet. De blekingska kungaleven, och även häraderna, antas gå tillbaka på en äldre *skipæn*-indelning (Stenholm 1986).
6. Generellt antas de blekingska kungaleven förlora sina roller under 1200-talets lopp. Under medeltidens gång blir i stället städerna i området allt viktigare (Stenholm 1986).

Detta är, något generaliserat, den bild som i tidigare forskning tecknats av östra Blekinge under yngre järnålder och tidig medeltid. Bilden ter sig bestickande klar och fullständig, men som min studie kommer att visa, så vilar den på en ostadig grund. Behandlar man materialet på ett annorlunda sätt finns utrymme för betydande förändringar.

Vägen till en ny bild

Sökandet efter centralitet har varit ett utmärkande drag hos tidigare forskning kring östra Blekinge under vikingatid och medeltid. Det östblekingska

Figur 2. Översiktskarta över östra Blekinge. De prickade områdena utgjorde obebyggd skogsbygd långt fram i medeltiden. Här finns inga tidiga byar eller kyrkor. De vita områdena är alltså generaliserat den maximala utbredningen av den medeltida bygden i östra Blekinge. Tecknad av Anna Lihammer.

materialet har tolkats i termer av centrumförflyttning, ett slags spel i landskapet där det hela tiden finns en, och bara en, central plats som tillskrivits makt över en hel region. De centrala platserna kopplas sedan till nationella tolkningar. När det uppstått en centralplats på en ny plats i området förklaras det med att en ny politisk centralmakt tagit makten över östra Blekinge (Stenholm 1986).

En sådan syn kan inte längre upprätthållas. Min studie kommer i stället att visa att det rör sig om ett landskap med många mindre, men viktiga, platser. Detta innebär ett landskap utan verkliga centralplatser, ett landskap där man snarare bör tala om en mängd *fokusplatser* – platser där bara en eller några få centralfunktioner finns representerade (exempelvis Aston 1989).

Östra Blekinge bör ses som ett område där inga verkliga makt- eller handelsnoder etableras förrän mycket sent. Fortfarande långt fram i historisk tid var till exempel urbaniseringen i området svag och instabil.

Grunden för detta måste sökas i landskapet och i naturgeografin. I östra Blekinge splittras jordbruksbygden upp av obrukbara och skogsklädda höjdstråk. Det är i detta uppsplittrade jordbrukslandskap de flesta människor levde, det är detta som var områdets ekonomiska ryggrad och det var här medeltidens bärkraftiga kyrksocknar och verkliga byar fanns. Områdets ursprungliga kyrksocknar bör därför ses som olika små bygder åtskilda av obrukbara utmarker. Dessa små bygder förenades genom den äldre kustlandsvägen. Där bygderna mötte havet och skärgården fanns på 1500-talet ett större antal mindre bondehamnar, *lastor*. Det var härifrån, snarare än från städernas hamnar, mycket av handeln i området bedrevs. Detta gäller med all sannolikhet även för tidigare perioder.

Den omfattande skärgården i östra Blekinge innebar tidigt möjligheter till viss binäring, exempelvis sommarbete och fiske (se Eckerbom 1992), men framför allt innebar skärgården speciella villkor för livet i östra Blekinge. Detta gäller inte minst i fråga om faktorer som makt, kontroll och politik. Skärgårdens egen ekonomiska potential är låg. De flesta av öarna är i agrarekonomiskt hänseende olämpliga för annat än sommarbete och inte ens på de största öarna fanns långt fram i tiden annat än mycket små byar.

I stället bör vikingatidens och medeltidens skärgård ses som ett nät av farleder, ett nät vars åtkomst dels kunde skydda jordbruksbygden innanför och dels kontrollera den. Att skärgårdens förmåga till bevakning och kontroll utnyttjats bevisas av de marina spärranläggningar som uppförts och använts för att kontrollera farlederna under vikingatid och tidig medeltid. Skärgården har erbjudit möjligheter både för försvar och kontroll av människorna i jordbruksbygden innanför. Landskapet har således öppnat stora möjligheter för de som förstått att utnyttja det.

I östra Blekinge kan man inte tala om ett landskap som det gällde att vinna kontroll över. Den uppstyckade naturgeografin skapade i stället ett område med många mindre landskapsrum förenade av kommunikationsleder. Det är dessa mindre landskapsrum som efter kristnandets inträde kom att utgöra en, eller ibland två, kyrksocknar.

Härmed kan man med fog tala om kustlandsvägen och segellederna genom skärgården som pulsådor i bygdens liv. Dessa kommunikationsleders betydelse för livet i området kan inte nog betonas. Kontroll över dessa gav också kontroll över bygden.

En rad exempel skall nu få illustrera vikten av att applicera ett landskapsarkeologiskt synsätt när man vill studera detta område under perioden i fråga.

I järnålderns dis – järnpatronerna i Augerum

I östra Blekinge finns flera tecken på förekomsten av elitära miljöer under mellersta järnåldern (se fig. 3). Det som rönt störst uppmärksamhet är en

undersökt båtgrav några kilometer norr om Lyckebyåns utlopp i havet, daterad till övergången mellan folkvandringstid och vendeltid (Arrhenius 1960).

Sammantagna visar fynden och lämningarna från mellersta järnåldern på närvaron av en elit i området. Frågor kring omfattning och närmare lokalisering är däremot svåra att besvara. Ett försök att finna svar är teorin kring en mäktig elit i Augerum, en elit vars makt grundats i att man lyckats uppnå kontroll över järntransporter från Småland i norr längs Lyckebyån till havet i söder (Ödman 1983).

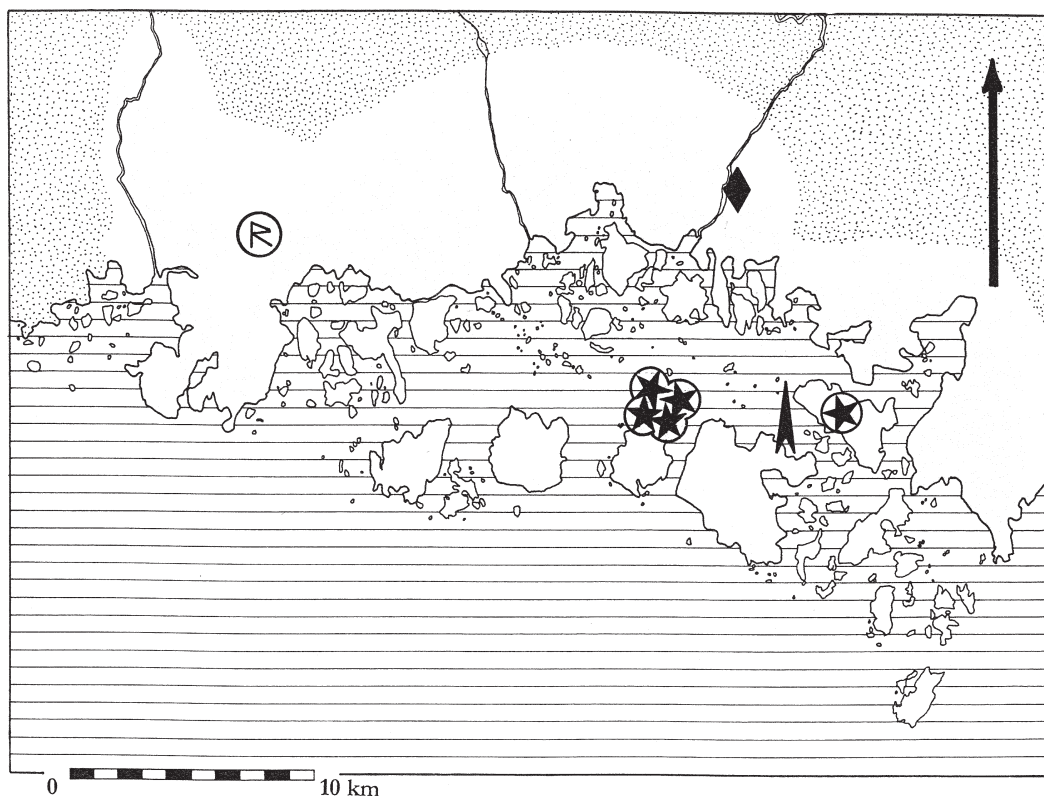
Den berömda båtgraven i Augerum undersöktes av Oskar Montelius år 1895. Enligt hans uppgifter låg den ett kort stycke söder om Augerums kyrka, men platsen har inte kunnat lokaliseras mera precist. Förutom den gravlagda (en kvinna som passerat 60 års ålder) och nitar som ingått i båtkonstruktionen hittades en exklusiv smyckeuppsättning (Arrhenius 1960). Montelius påträffade även huslämningar som överlagrade graven.

År 1963 genomfördes en ny undersökning i Augerum. Genom en seminariegrävning försökte Arkeologiska Institutionen vid Lunds Universitet lokalisera Montelius utgrävningsplats i hopp om att finna fler båtgravar. Några gravar hittades inte, men däremot bebyggelselämningar i form av enstaka stolphål och Östersjökeramik från 1000-talet (Arbman 1964).

Frågor kring Augerum har främst berörts av Anders Ödman. Hans grundteori är att det funnits en tidig järntransportled, '*Lyckåleden*', mellan järnrika områden i Småland och de blekingska bondehamnarna. Leden skulle ha följt Lyckebyåns dalgång. Grunden till Augerumselitens rikedom skulle legat i kontrollen över denna transportled.

Utifrån bearbetning av kartmaterialet har Ödman belagt detta på olika sätt. På en äldre karta finns beteckningen '*Svälte Port*' på en byggnad som enligt Ödman legat mitt över vägen. Ödman påpekar också att det ca 100 meter norr om Augerums nuvarande herrgårdsbyggnad finns spår efter en vallgrav i terrängen i form av en fördjupning. Utifrån dessa förhållanden framkastar han teorien att det rört sig om en vallgrav med '*Svälte Port*' som en slags kontroll- och tullstation för transporter längs Lyckåleden under den tidiga medeltiden, och att detta också skulle kunna gälla för äldre perioder (Ödman 1983).

Den aktuella kartan är skifteskartan från 1761. Beteckningen finns också med på storskifteskartan från 1739–1740, men här kan man se att konstruktionen inte ligger mitt över vägen. Vid beteckningen finns istället två mindre byggnader och på platsen delar sig vägen. Den ena av de båda vägar som bildas fortsätter in mellan de två byggnaderna och den andra fortsätter norrut öster om dem (LMV, Augerums socken; akt 1). Ödman anser att '*Svälte Port*' ligger precis där vallgraven och vägen korsar varandra, men detta kan inte beläggas. Vad man kan se på kartan är dock att Augerums norra inägo gräns möter vägen på platsen för '*Svälte Port*'. För övrigt är det inte sannolikt att den fördjupning som är synlig i terrängen är resterna efter

Figur 3. Indikationer på elitära miljöer i östligaste Blekinge under mellersta järnåldern. Cirklarna med stjärnor anger fynd av guldbrakeater från folkvandringstid och pilen anger fyndplats för en svärdsknapp av guld med granatinslagningar på både knapp och överhjält. Närmaste paralleller till denna finns i Uppland och i båtgraven i Sutton Hoo. Romben anger båtgraven i Augerum. Tecknad av Anna Lihammer baserat på uppgifter ur Jacobsen & Moltke 1942; Arrhenius 1960, 1985.

en vallgrav. Dess utseende och sträckning i landskapet ger snarare intryck av dräneringsdike eller liknande (egen inventering i fält).

Det är tveksamt om eventuella järntransporter verkligen kunnat följa Lyckebyåns sträckning. Själva ån är oduglig för transporter eftersom vilda forsar gör att den inte är segelbar. Den nedersta forsen finns redan vid Lyckeby. Norr om Augerum övergår åns mer flacka stränder till i det närmaste ravinliknande. Undersökningar har visat att teorier kring att vägsträckningarna norrut följt de blekingska åarnas lopp bör nyanseras (Larsson 1963).

Båtgraven visar att det i Augerum funnits individer med betydande resurser under mellersta järnåldern. Orsakerna bakom detta kanske bör sökas

litet närmare än i de småländska skogarna. Området är en med blekingska mått mätt mycket rik jordbruksbygd. Denna skulle i sig själv gott och väl vara tillräckligt underlag för välstånd och möjligheter till ett omfattande kontaktnät. Man kan jämföra med ett annat berömt blekingskt monument, stenarna i Björketorp, från ungefär samma period. Även här finner man omfattande och goda jordbruksområden i kringområdet.

Den undersökta båtgravens precisa läge i terrängen är okänt. Vissa hypoteser kan dock formuleras. Äldre lantmäterikartor över Augerum visar både förändringar och kontinuitet. En av förändringarna är mindre avvikelser i vägnätet (LMV, Augerums socken; akt 1; se fig. 4). På äldre kartor kan man ca 100 m söder om Augerums kyrka se ett av vägar utskilt mindre markstycke. Detta ligger inom ett större område som på kartan kallas *'Lilla Kumelen'*. Det bevarade gravfältet vid byn heter fortfarande Stora Kummeln och ligger inom ett område som på kartan likaså är utskilt och betecknas som *'Stora Kumelen'*. Ännu ett sådant område på kartan utgörs av *'Ekebackarne'*. Här, idag Ekebacksgärdet, företogs 1963 den tidigare nämnda seminariegrävningen. Man fann som bekant inga gravar, men däremot bebyggelse lämningar och fragment av Östersjökeramik, daterad till 1000-talet (Arbman 1964). Namnet *'Lilla Kumelen'* indikerar i sig äldre gravar eller gravfält, i synnerhet vid jämförelse med det närliggande *'Stora Kumelen'* / *'Stora Kummeln'*. Det faktum att ett mindre område är utskilt av vägarna tyder vidare på att det här legat något i vägen. Kan detta något ha utgjorts av äldre gravar?

Ser man till lösfynden från mellersta järnåldern så är det inget av dem som kan ses som platsbestämmande för en elits stödjepunkter i landskapet. Däremot visar de att det i området redan vid denna tid fanns en elit med utvecklat kontaktnät i flera olika riktningar och att det fanns individer med både möjlighet och ambition att upprätthålla prestige. Den mest sannolika grunden för ett sådant välstånd är jordbruket. Blekinge är ett topografiskt sett uppdelat och ojämnt landskap, men där jordbruksmarkerna finns är också förutsättningarna för skapandet av ett agrart överskott mycket goda. Att istället betona järntransporter och kontroll över sådana som källan till välstånd förefaller långsökt och något osäkert. Jag vill därför framhålla jordbruket som grunden och också peka på att man kan tänka sig flera platser som betydelsefulla i detta landskap.

Ett blekingskt Birka?

Frågan om Hallarumsvikens överregionala betydelse

I det vikingatida materialet från östra Blekinge kan man se ett flertal koncentrationer till mindre områden och även skönja möjliga lokala eliter på flera platser. Trots detta har teorierna kring den längst i öster belägna och

Figur 4. Uppgifter om vägsträckningar, inägor och gårdar i Augerum överfört från äldre lantmäterimaterial till en modern topografisk karta. De vita områdena är inägor. Tecknad av Anna Libhammer baserat på LMV, Augerums socken; akt 1 samt dagens topografiska karta. Skala 1:11 000.

långt in i landskapet skärande Hallarumsviken i det närmaste totalt dominerat forskningen. Området i det inre av Hallarumsviken har tolkats som en centralplats av särskild dignitet varifrån svear styrte en stor del av Blekinge (se fig. 5).

Teorierna kring Hallarumsvikens betydelse grundar sig på en rad faktorer, många av dem av tveksam art.

Sture Bolin framlade teorin att det ursprungliga Blekinge varit ett eget småland som senare kom att delas in i de tre häraderna Östra härad, Medelsta härad och Västra härad (Bolin 1933 s. 78). Detta vidareutvecklades av Bertil Ohlsson som menade att namnet Blekinge ursprungligen endast avsett bygden kring Hallarumsviken (Ohlsson 1939).

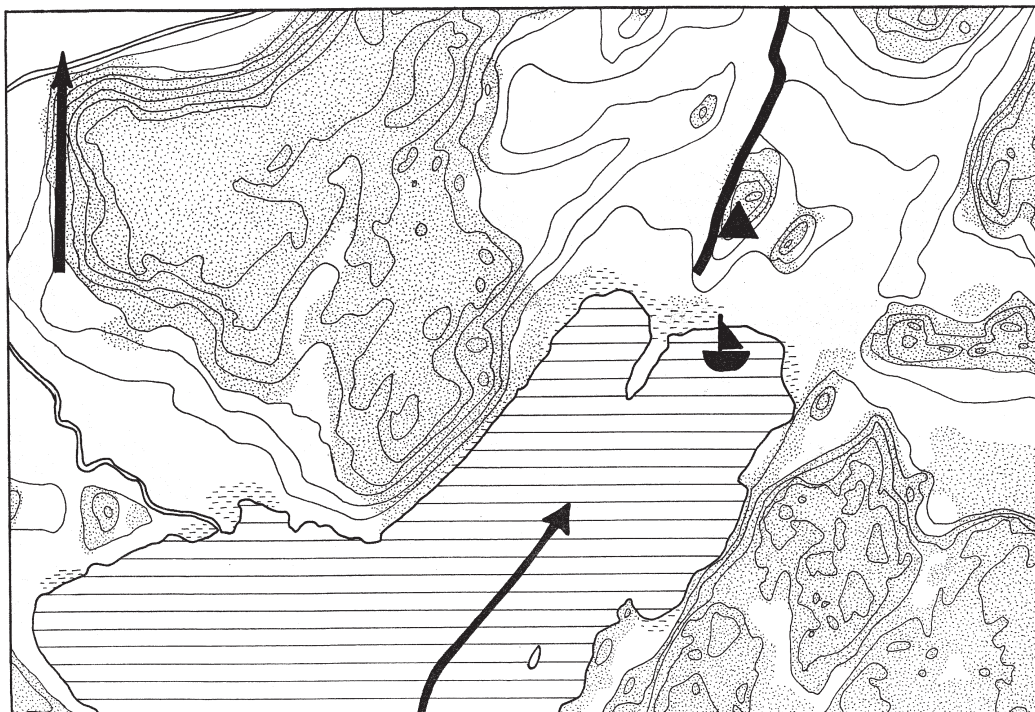
I skriftliga källor från 1600-talet nämns ett antal platser som de viktigaste hamnplatserna i östra Blekinge. Bland dessa finns *'Hammarby vik'* i det innersta av Hallarumsviken. Namnet *'Hammarby'* finns känt i skriftliga källor från år 1315 och har tillmätts stor betydelse såsom det sydligaste exemplet på en namnform som är vanlig i Mellansverige. I teorierna kring Hallarumsviken har det kopplats till svearna och deras överhöghet över området (Ohlsson 1939; Atterman 1967; Stenholm 1986).

I det innersta av viken finns en mindre holme, som numera utgör en halvö. På kartor från 1680- och 90-talen benämns denna *Hejabymholm* och på den ekonomiska kartan från 1910-talet *'Hedabyholmen'* (i beskrivningen till densamma står *'Heaby, en holme'*). Namnet har blivit ännu ett argument för en handelsplats av stor dignitet och har tolkats såsom inspirerat av danska Hedeby och som tecken på att Hallarumsviken varit en viktig del av handelsfärdleden mellan Hedeby och Birka (Ohlsson 1939; Atterman 1967; Stenholm 1986).

Det arkeologiska materialet har fått bidra med nästa argument. I vikens innersta ligger gravfältet *'Store Backe'* (yngre järnålder). På gravfältet har bland annat två hängen till hästutrustning och ett runt spänne med djurornamentik hittats. Hängena tillhör en typ med östlig utbredningsbild som bland annat påträffats i Birka (Arbman 1940). På gravfältet har också delar till en balansvåg hittats. Hängena har tagits som intäkt på starka kopplingar till Mellansverige och svearna medan vågen har fått bevisa att det funnits en betydelsefull handelsplats i närheten (Atterman 1967; Stenholm 1986).

Ett sista argument för Hallarumsvikens stora betydelse har varit det omfattande system av marina spärranläggningar som finns i östra Blekinges skärgård. Spärranläggningarna har setts som uppförda för att skydda den betydelsefulla handelsplatsen i vikens inre. Inne i själva viken finns både spärranläggningar och en fornborg, dessutom kompletterade av försvarsindikerande ortnamn (Atterman 1967).

Företrädare för hypotesen kring Hallarumsviken antar kort sagt att det funnits en omfattande handelsplats i närheten av gravfältet *'Store Backe'* under vikingatiden, en handelsplats styrd av svear. Svearna antas dessutom

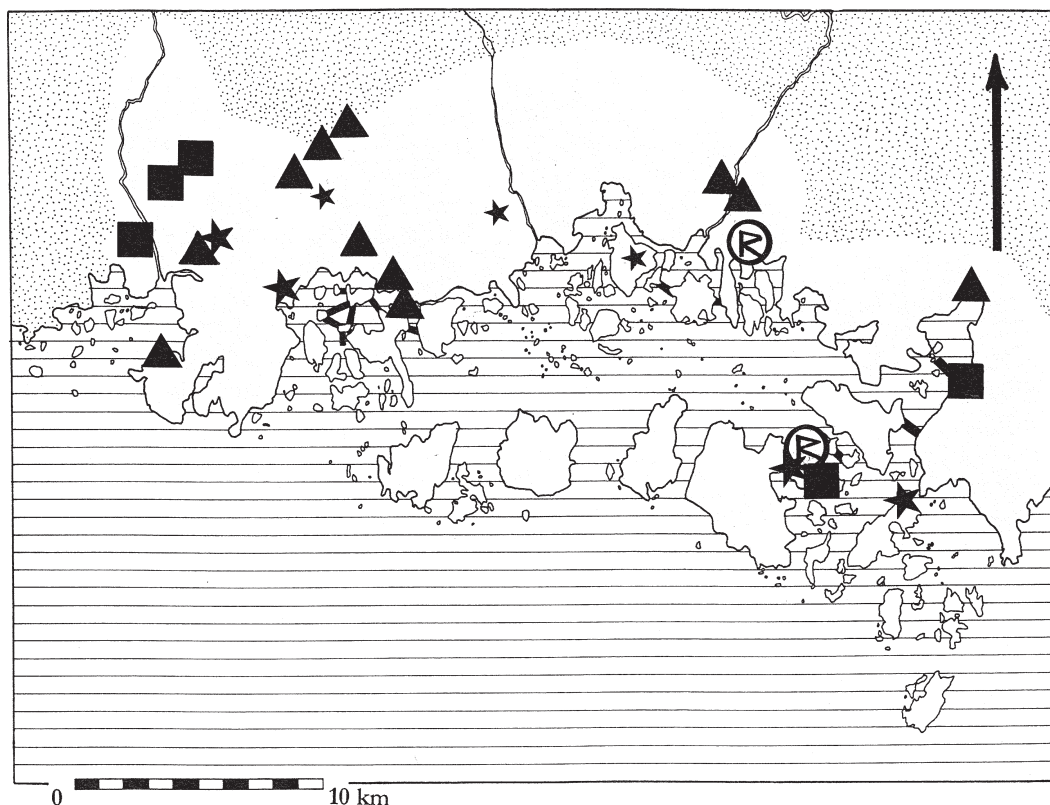

Figur 5. Det innersta av Hallarumsviken. Man kan se hur bygden i det inre av viken omges av kuperade skogsområden. Triangeln anger gravfältet 'Store backe' och båten den antagna hamnplatsen 'Hammarby vik'. Möjliga hammrester av okänd datering kan fortfarande skönjas i terrängen. Kartan visar också en äldre vägsträckning som löper förbi gravfältet ned mot vattnet samt segelleden in mot vikens innersta (pil). Strax väster om hamnplatsen syns den tidigare holmen 'Heaby', numera en halvö. Tecknad av Anna Lihammer utifrån Atterman 1967 och egna fältinventeringar. Skala 1:27 000.

ha styrt en betydande del av Blekinge från denna plats. Handelsplatsen antas ha varit belägen på den flacka terrängen kring gravfältet, men har inte kunnat lokaliseras.

Teorierna kring Hallarumsviken som centralplats har fått stort genomslag men ser man till det vikingatida materialet i hela östra Blekinge känns de mycket tveksamma. Området kring det innersta av Hallarumsviken tycks långt ifrån ensamt om att utmärka sig. Snarare råder motsatt förhållande. I materialet tycks framför allt norra Sturkö, området kring Lyckebyåns södra del, området kring Ronnebyåns mynning samt bygden innanför och kring Listerby och Förkärla skärgård framträda (se fig. 6).

Genom att genomföra detaljerade landskapsarkeologiska undersökningar i några av dessa områden kan en del exempel på intressanta motviker till bilden av den allena rådande Hallarumsviken ges. Detta kommer att demonstreras av följande exempel.

Figur 6. Utvalda manifestationer i det vikingatida materialet i östra Blekinge. Som framgår av spridningsbilden, så tycks inte området kring det inre av Hallarumsviken utmärka sig i någon större utsträckning. Trianglar anger gravfält, stjärnor anger skattfynd, R-markeringar anger runstenar, kvadrater anger fornborgar (osäker datering). Ute i havet syns de marina spärranläggningarna. Tecknad av Anna Libhammer utifrån fornminnesinventeringen, Hårdh 1976; Borna 1984; Stenholm 1986; Svanberg 1994, 1995).

En mäktig man i Augerum

Augerum är framför allt känt genom den tidigare diskuterade båtgraven (Arrhenius 1960; se fig. 7). I samband med utgrävningen av båtgraven hittades lämningarna efter två hus som kunnat dateras till vikingatid. Bland de tillhörande fynden fanns keramik, sländtrissor, en vikt och en sporre. Keramiken är östersjökeramik av östlig karaktär, det vill säga inte riktigt samma typ av östersjökeramik som brukar hittas i västra Sydskandinavien. Den har inga likheter med skånskt material, utan har framförallt stora likheter med keramiktraditionen i östra Götaland och på Öland (Roslund 2001 s. 168f).

Den vikingatida sporren (SHM 10037) är spännande och har inte fått någon uppmärksamhet tidigare. Den tillhör en typ av sporrar i anglo-skandinavisk stil som sannolikt tillverkats i Danmark under starkt engelskt inflytande eller möjligen i England under danskt inflytande. Peter Paulsen har knutit den till en speciell typ av ryttarutrustning, en utrustning som hör samman med de män som deltog i Sven Tveskäggs och Knut den Stores expeditioner till England under 990-talet och framåt (Paulsen 1937). Även Anne Pedersen har visat på sambanden mellan utrustningstypen och kontakterna mellan England och Danmark. Fynd av ryttarutrustningarna finns huvudsakligen på Jylland, de danska öarna, västra och södra Skåne samt på Bornholm. Från andra områden finns endast få exempel (Pedersen 1999).

I Augerum kan det alltså funnits en eller flera personer med någon form av anknytning till den danska kristna kungamakten under vikingatidens slut, med förmåga att organisera vikingatåg och som varit inblandade i den danske kungens härar. Detta betyder inte att man i Augerum stått i lydnds- eller beroendeförhållande till den danska kungamakten vid denna tid. Vikingatidens arméer var knappast varaktiga. Däremot tyder det på att det funnits individer i Augerum som varit kapabla att delta i ett vikingatåg samt visar också att här funnits personer som kommit i kontakt med kristendomen, allmänna förhållanden västerut samt den nya kristna kungamakten.

Landskapet kring Augerum utgör en rik jordbruksbygd. Liksom andra rika jordbruksbygder i östra Blekinge är denna avgränsad i alla väderstreck av bergiga skogspartier. Bygden kring Augerum kan karakteriseras som ett kommunikativt knutpunktsområde. Här löper en norrgående väg samman med den äldre kustlandsvägen. Det är också området där den äldre kustlandsvägen skär Lyckebyån. I detta sammanhang bör ån inte ses som en kommunikationslänk i landskapet, utan snarare som ett hinder. Vid dess utlopp har det funnits förutsättningar för en god hamnplats, men i övrigt har ån inte varit farbar. I närheten utanför området finns den viktiga skärgården.

Man kan därför med fog tala om ett kommunikativt knutpunktsområde i bygden. Områdets potential demonstreras av att vi i senare tider haft både kungalevet Lösen och den medeltida staden Lyckå här.

Figur 7. Området kring Augerum och Lösen. På figuren har det äldre lantmäterimaterialets uppgifter om vägar och gårdar tillsammans med arkeologiska uppgifter överförs på en modern topografisk karta. Trianglar anger vikingatida gravfält. Huset anger den sannolika platsen för de båda vikingatida hus där bland annat en sporre hittats. De större punkterna anger (de senare) medeltida kyrkornas lägen och de mindre punkterna gårdarna enligt det äldre lantmäterimaterialet. De prickade områdena är obrukbara utmarker. Kartan visar områdets karaktär av kommunikativt knutpunktsområde. Tecknad av Anna Lihammer efter LMV, Augerums socken; Akt 1; LMV, Lösens socken; Akt 14; LMV, Lösens socken; Akt 59; uppgifter ur fornminnesinventeringen; Arrhenius 1960. Skala 1:27 000.

Den rika bygden kring Listerby, Förkärla och Hjortsberga

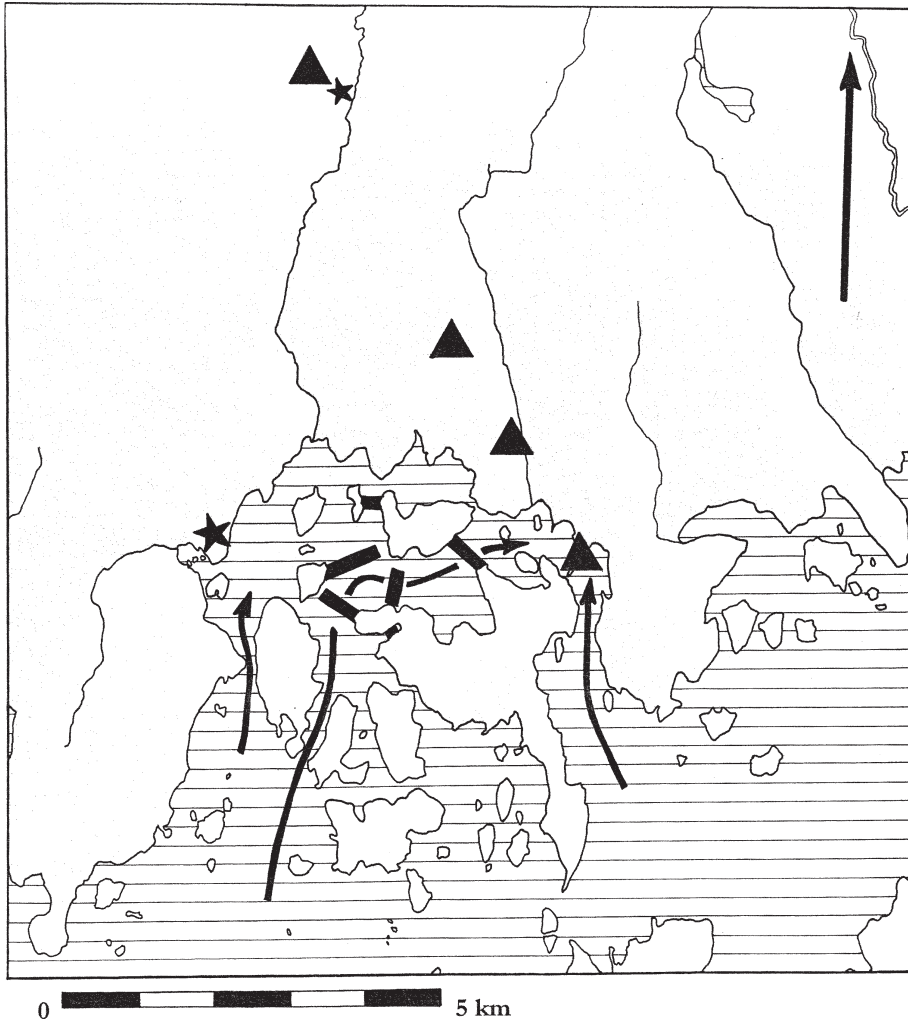
I Listerby, Förkärla och Hjortsberga byggdes kyrkor under medeltiden. Bygden runt omkring uppvisar Blekinges största bevarade koncentration av gravfält från yngre järnålder. Gravfälten är medvetet placerade i landskapet, de ligger i välexponerade lägen och följer odlingsbygden från Hjortahammar längst i söder och vidare norrut (se fig. 8).

Genom åren har en hel del fynd gjorts på gravfälten i bygden. På Hjortahammargravfältet har det bland annat hittats en ovanlig spännbuckla från 900-talet. Spännbucklan är ornerad med bandformade djur i Jelling-stil och kända motsvarigheter finns bara från ett fåtal platser i Skandinavien, nämligen vid Hedeby, i norra Bohuslän, i Norge och på Island. Man kan alltså tala om ett klart västligt utbredningsmönster (Capelle 1968, Karte 2). På gravfältet vid Hjortsberga kyrka har ett genombrutet rektangulärt spänne (800-tal) hittats. Närmaste paralleller finns i västra Norge och Lappland. Från platsen finns också ett fragment av ett likarmat praktspänne av en typ som hittats på Birka och dateras till 800-talet (Hansson 1987, s. 24f; Svanberg 1994, s. 17). I närheten har man hittat en stigbygel från sen vikingatid (BLM, inv. nr. 2991). Vid Bökenäs har två förgyllda spännbucklor (900-talets senare hälft) hittats (Hansson 1987 s. 28). På det undersökta gravfältet Kasakulle har åtskilliga smycken hittats (Nagmér 1982, s. 7; Hansson 1987, s. 25; Svanberg 1994, s. 17).

I bygden kring Listerby och Förkärla har även de största skattfynden i Blekinge påträffats. Listerbyskatten (*tpq* 955) innehåller en stor mängd arabiska mynt, tre armringar, ett runt spänne och en halsring. Den omfattande Edestadsskatten (*tpq* 1060) innehåller ca 1420 mynt (övervikt av tyska och engelska) och bland annat tre armringar. Skatten innehåller också fragment av gjutkakor. Den sena Hjortsberga-skatten (*tpq* 1120) innehåller mer än 4000 mynt (75% tyska) och 106 smyckes- och hacksilverdetaljer. Bland skattens innehåll kan nämnas ett runt guldsmycke, tio halsringar (varav en del fragmentariska), nitton armringar (återigen en del fragmentariska), tre beslag, ett krucifix och två kors, en djurfigur, två korsformiga hängen och fem kedjor av mynt. Flera av armringarna tycks ha tillverkats på Gotland. Även kontakter med Karelen, Finska viken och södra Östersjöområdet indikeras av smyckematerialet. I materialet finns tecken på att skatten deponerats i etapper (muntl. uppg. Birgitta Hårdh; Hårdh 1976, 1977).

Det finns brister i det arkeologiska materialet från bygden kring Listerby och Förkärla. Dessa brister har huvudsakligen samband med ett begränsat antal arkeologiska insatser. Det står ändå klart att det här funnits en rik jordbruksbygd under vikingatiden, en bygd där det funnits ett antal individer som haft möjlighet att skapa sig ett välstånd som vi idag kan skönja i

Figur 8. De vikingatida lämningarna kring Listerby och Föckärla. Trianglar anger vikingatida gravfält, stjärnor anger skattfynd och ute i havet syns de marina spärranläggningarna och de huvudsakliga inseglingslederna in mot bygden. Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i fornminnesinventeringen; Hårdh 1976; Svanberg 1994, 1995).

fynden från gravfälten och skatterna. I bygden har man också haft möjligheter för att knyta eller upprätthålla kontakter med flera olika områden. Den goda hamnplatsen vid Hjortahammar har säkert haft en avgörande betydelse liksom jordbruksbygden i sig självt. Att bygden dessutom skyddats av marina spärranläggningar i skärgården utanför understryker detta.

Gudes skipper – en storgård i skärgården

Sturkö är en av de större öarna i den östblekingska skärgården. Ön utmärker sig på flera sätt i det arkeologiska materialet. En närmare titt på materialet visar att det egentligen bara rör sig om en mindre del av ön som uppvisar speciella drag, nämligen halvön Skällenäs på nordöstra Sturkö (se fig. 9).

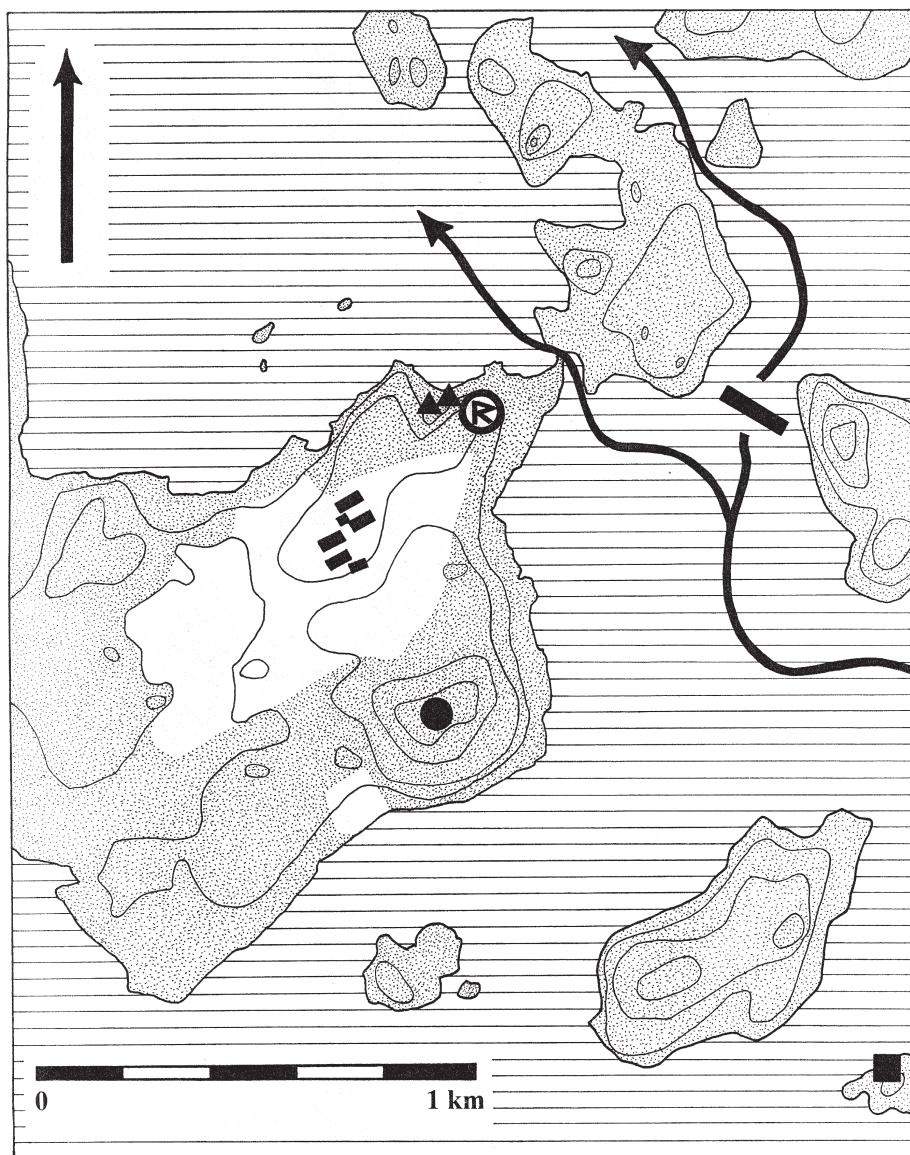
Från Sturkö finns den omfattande Sturkö-skatten (tpq 1000) med ett innehåll av bland annat 300 mynt (mestadels engelska och tyska) och ett par örhängen av Tempelhof-typ. Sådana örhängen är sällsynta i Skandinavien och har förutom på Sturkö hittats på Bornholm, på Själland och i ett ganska stort antal på Gotland. I övrigt finns de spridda i slaviska områden, främst i södra halvan av nuvarande Polen. Men de har även påträffats så långt söderut som på Balkan. Det är också ovanligt att örhängena hittats i så gott skick som de i Sturkö-skatten. I skatten fanns också ett stämpelornerat armband, ett runt spänne, granulerade pärlor och en del vikter avsedda för balansvågar (Hårdh 197,6 s. 22f, 1977, s. 37; Herrmann 1982, s. 42f). Vikterna i skatten indikerar att nedläggarna varit delaktiga i en miljö där utbyte och hantering av ädelmetaller spelat en roll. Karl-Axel Björkquist har genom att spåra upphittarna lyckats knyta den betydande Sturkö-skatten till Skällenäs (Björkquist 1993).

På nordligaste Skällenäs står Sturkö-stenen, en runsten som ristats i Jellingstil (tidigt 1000-tal) och vars inskrift tolkats som att Gudes ´skipper´ reste stenen efter NN (Jacobsen & Moltke 1942, sp. 415f (sten 363); Atterman 1967, s. 27). Runstenar i Jellingstil är en markant västlig företeelse i Sydskandinavien, med Sturkö-stenen som sin klart östligaste representant. Stenarna är främst kända från området kring Jelling i nordöstra Jylland, en mindre grupp finns även på Lolland. En sten är känd från Själland, en- eller möjligen två från Skåne och så stenen på Skällenäs i Blekinge. Även titeln ´skipper´ är ovanlig. En enda annan runsten från Skånelandskapen (Solberga socken i södra Skåne) nämner titeln, men denna sten tillhör den yngre typen Efter-Jelling-stenar (Jacobsen & Moltke 1942, sp. 329).

Från Skällenäs finns också två undersökta vikingatida gravar. Bland fynden finns pärlor, en märlspik och fyra blågröna glasfragment som kan härröra från en frankisk glasbägare (Arkeologi i Sverige 1969 s. 5; BLM 16924:1).

Mellan Östra Skällön och Västra Skällön, strax norr om Skällenäs, löper en marin spärranläggning som dateringsmässigt kan knytas till vikingatiden och den tidiga medeltiden, det vill säga att den har varit i funktion under hela denna tid. Det är samma datering som gäller för i stort sett alla spärranläggningar i östra Blekinge (Svanberg 1995).

I skärgården sydväst om Skällenäs finns en odaterad fornborg på den lilla ön Borgholm (Svanberg 1994 s. 20).

Figur 9. Halvön Skällenäs på nordostligaste Sturkö. Uppgifter om inägor och gårdslägen har överförts från det äldsta lantmäterimaterialet till en modern topografisk karta. De vita områdena är byns inägor enligt detsamma. Trianglarna anger två undersökta vikingatida gravar. R-marke-ring anger den ursprungliga platsen för runstenen i Jelling-stil. Punktmarkering anger en möjlig bötesplats. Ute i havet syns fornborgen Borgholm (kvadrat), den marina spärranläggningen mellan Östra- och Västra Skällön samt de bästa segellederna förbi Skällenäs. Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i LMV, Sturkö socken, akt 11; LMV, Sturkö socken, akt 36; Atterman 1967; Arkeologi i Sverige 1969; Svanberg 1995, samt dagens sjökort.

Kung Valdemars Jordebok nämner Sturkö i den så kallade Ö-listan. Denna har tolkats som en förteckning över kungens öar och kungliga egendomar på dessa. Här nämns också att kungen hade 'hus' på dem (Aakjær 1926–1943, s. 33, fol. 32v–33v).

Indikationerna på en lokalisering av makt- och elitfunktioner till Sturkö och Skällenäs är alltså synnerligen starka. Flera av fyndgrupperna är dessutom sådana som indikerar gårdslägen (skattfynd, gravar, runsten) och på Sturkö är byn Skällenäs den mest sannolika platsen för en vikingatida storgård. Det är på Skällenäs runstenen står och om den var tänkt som en personlig manifestation är det troligt att man valde att resa den nära gården. Det är också här som vikingatida skattfynd och gravar finns. Dessutom är detta den plats på ön där möjligheter för övervakning och kontroll av de viktigaste farlederna in och ut från de östblekingska bygderna är störst. Att man varit intresserad av detta demonstreras av spärranläggningen i havet strax utanför.

Det äldre lantmäterimaterialet (skifteskartan från 1800 och enskiftet från 1819) visar byn som en väl samlad bebyggelse med ägor som kan ha sitt ursprung i en enda bebyggelseenhet. Med ett undantag ligger inägorna samlade kring de få gårdarna. Undantaget är ett litet område som benämns 'Gudelýcka' på kartan från 1819. Området ligger vid vattnet i anslutning till en möjlig äldre vårdkaseplats på sydöstra Skällenäs och erbjuder en god uppdragningsplats för båtar (LMV, Sturkö socken; akt 11 & akt 36). Från platsen har man en mycket god utsikt över skärgården söder om Sturkö och klart är att vi här har en bra hamnplats intill en god utsiktsplats.

Den prestigefulla miljön på Skällenäs bör ha sin förklaring i landskapet, närmare bestämt i de strategiska och kommunikativa möjligheter som halvön erbjuder. Flera av de mest betydelsefulla farlederna in mot östra Blekinges bygder löper förbi eller i närheten av platsen.

Det är på dessa möjligheter eliten på platsen grundat sitt välstånd. Näringsgeografiskt finns det knappast grund för någon storgård i området; rik av att odla blev man inte på Skällenäs. Det är istället möjligheterna till kontroll över sjöfart och hamnmöjligheter som har gett halvön välstånd och betydelse. Ett bevis för att man faktiskt utnyttjat denna möjlighet utgör den marina spärranläggning med datering till vikingatid och tidig medeltid som fortfarande finns bevarad i farleden nordost om Skällenäs (för utförligare diskussion se Lihammer 2001).

Konstruktionen tycks ha spärrat av hela sundet och tvingat sjöfarande att ta en betydligt mera besvärlig väg, det smala Steksundet mellan Skällenäs och Västra Skällön, en led som är lätt att bevaka från Skällenäs. Det är här runstenen står och dess eventuella roll som manifestering blir då mer förståelig. Sturkö-stenens text visar att en betydande individ på denna plats valt att manifesteras sin roll i maritima sammanhang, sin egenskap av att vara 'skipper'.

De föregående resonemangen har visat att det med största sannolikhet funnits en betydande vikingatida gårdsanläggning på Skällenäs. Människor från denna har haft ekonomisk och social möjlighet att resa en runsten något som måste ha varit förbehållet en snäv krets av människor i det vikingatida samhället. Man har också haft möjlighet att spärra av sundet mellan Östra och Västra Skällön. Spärranläggningen i havet nordost om Skällenäs indikerar utan tvivel kontrollsyften – utan bevakningsambitioner var konstruktionen av en spärranläggning meningslös. Gårdens välstånd har varit tillräckligt för att man haft möjlighet att avsätta en del av det i skattfyndet. Fyndmaterial visar kontakter österut och söderut medan runstens stil är en västlig företeelse.

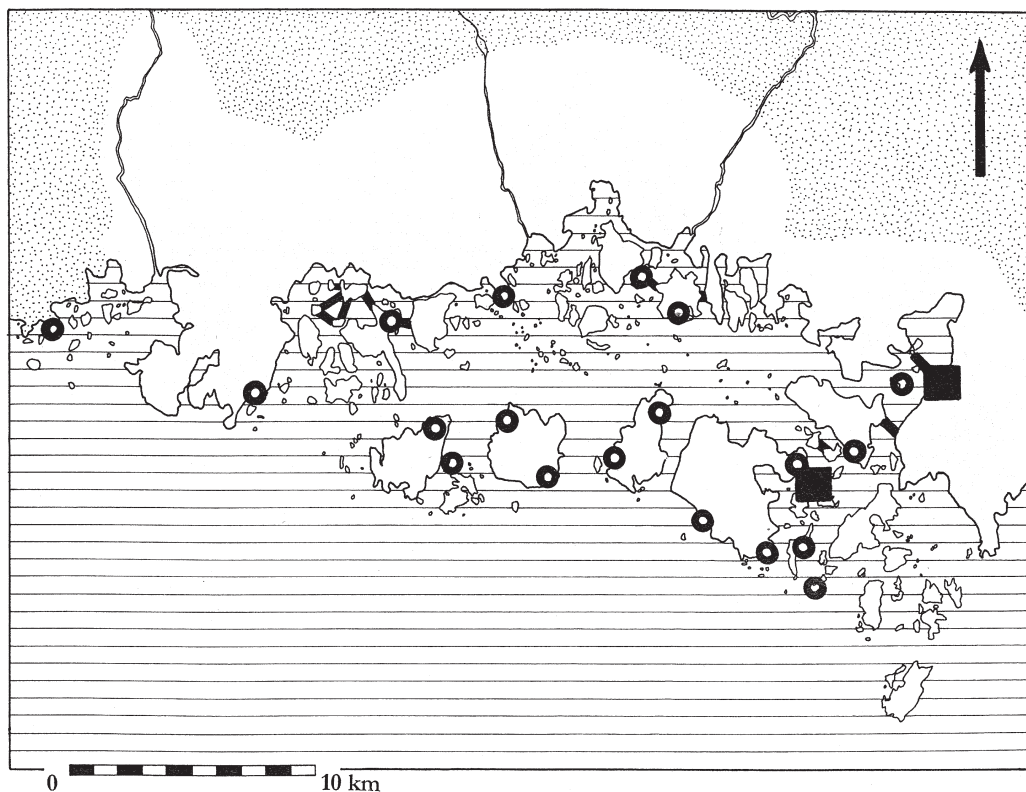
Indikationerna på en elitär miljö inom en begränsad plats är alltså ovanligt entydiga i det vikingatida materialet från Skällenäs. Runstenen i Jelling-stil indikerar också att man haft förbindelser med den danska kungamakten.

Någon gång senare har den lokala eliten ersatts – eller kompletterats – av ett kungligt 'hus', sannolikt beläget på samma plats. Detta kan ha skett antingen genom samarbete eller genom konflikt. Spärranläggningen har vid denna tid fortfarande varit i funktion och kommunikationsmöjligheterna lika goda som under vikingatiden. Därför är det troligt att det är samma bakomliggande syften som styr denna lokalisering, nämligen kommunikations- och kontrollmöjligheter.

Konturerna av ett vikingatida marint försvarssystem

Mellan de östblekingska bygderna och havet ligger skärgården som ett brett bälte av öar ompunna av ett nät av farleder. Detta speciella landskap har satt sin prägel på förutsättningarna för långväga kommunikation ut och in från östra Blekinge. Det har också medfört speciella möjligheter för försvar och kontroll av kommunikationslederna. De många försvarsanknutna lämningar som finns runt om i skärgården; pålspärrar, fornborgar och försvarsindikerande platsnamn, måste ses i samband med detta. Sammantagna ger de intryck av ett omfattande försvarssystem med användning i vikingatid och tidig medeltid.

Marina spärranläggningar har registrerats på ett flertal platser runt om i skärgården. I nuläget finns tretton kända lokaler varav tio har ¹⁴C-daterats till både sen vikingatid och första hälften av medeltiden (för sammanfattning av områdets spärranläggningar se Svanberg 1995). Att dateringarna sträcker sig långt in i medeltid kan tolkas på två sätt. Antingen har konstruktionerna haft två faser och uppförts under vikingatiden och sedan kompletterats under medeltiden. Detta kan knytas till funderingar i termer av försvar kontra kontroll. Det är fullt tänkbart att spärrarna uppförts i ett syfte, men att de senare kommit att användas i ett annat. Eller så rör det sig om en enda lång fas.

Figur 10. Konturerna av ett vikingatida marint försvarssystem. I havet syns de marina spärranläggningarna, daterade till vikingatid och medeltid. På kartan har också de två typerna av platser med försvarsindikationer markerats. Kvadraterna anger kustnära fornborgar (farledsborgar) och cirklarna de många försvarsindikerande platsnamnen (endast de vikingatidsanknutna har markerats). Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i Atterman 1967; Borna 1984; Stenholm 1986; Swanberg 1994, 1995 .

De olika 'försvarsfragmenten' ger tillsammans intryck av ett heltäckande försvar av de östblekingska bygderna innanför skärgården (se fig. 10). Det finns god överensstämmelse mellan spärranläggningarna, övriga försvarsindikerande material och de segelleder som varit de viktigaste i området i alla perioder (Roloff 1977). Man kan här tänka sig ett försvarssystem med lokal eller regional förankring.

Detta understryks av det vikingatida materialets spridningsbild. Både gravfält och skattfynd visar en stark koncentration till just de områden som spärranläggningarna kan tänkas ha uppförts för att skydda. Tanken att det rör sig om ett vikingatida bygdeförsvar är närliggande. Då får man tänka sig försvarssystemet som uppfört för en serie av ej sammanhängande bygder.

Detta ställer äldre hypoteser om Hallarumsviken i ett annat ljus. En viktig indikationen på Hallarumsvikens stora betydelse, det omfattande marina försvaret av viken, tycks ju i själva verket gälla hela den vikingatida bygden i östra Blekinge.

" ... & Pas land hyrað to Sweon ... " Frågan om nationaliteter och gränsläggning vid 1000-talets mitt

Bilden av nationell tillhörighet i östra Blekinge under övergången mellan vikingatiden och den tidiga medeltiden vilar starkt på tre skriftliga källor, berättelsen om Wulfstans resa från 800-talets slut, det dokument i den äldre Västgötalagen som brukar kallas gränsläggningstraktaten (tolkad som gäl-lande tiden kring 1050) samt Kung Valdemars Jordebok (1231 / 1300). Det stora källvärde som tillmätts dokumenten gör att de bör granskas närmare.

Berättelsen om Wulfstans resa står tillsammans med Ottars resa att finna i en engelsk översättning från 800-talets slut av Paulus Orosius *Historiarum libri VII adversus paganos*, i översättning 'Sju böcker historia mot hedningarna'. Wulfstan berättar här om en resa från Hedeby till Truso och berättelsen har fått stor betydelse för synen på den politiska bilden i Sydsandinavien vid denna tid. "Wulfstan sæde Pæt he gefore of Hæðum, Pæt he wære on Truso on syfan dagum & nihtum, Pæt Pæt scip wæs ealne weg yrnende under segle. Weonodland him wæs on steorbord & on bæcbord him wæs Langaland & Læland & Falster & Sconeg, & Pas land eall hyrað to Denemearcan. & Ponne Burgenda land wæs us on bæcbord, & Pa habbað him sylf cyning. Ponne æfter Burgenda lande wæron us Pas land Pa synd hatene ærest Blecingaeg & Meore & Eowland & Gotland on bæcbord, & Pas land hyrað to Sweon. & Weonodland wæs us ealne weg on steorbord oð Wislemuðan" (Lund 1983a & 1983b, s. 24f).

Wulfstans berättelse har tagits som intäkt för att Blekinge tillhört svearnas rike vid denna tid. I detta sammanhang bör man reflektera över några saker. Vi vet inte vilka skillnader som finns mellan Wulfstans *Denemearcan* och det senare Danmark eller *Sweon* och det senare Sverige. Det är svårt att bedöma betydelsen av uttrycket tillhör eller med Wulfstans ord *hyrað to*. Är det fråga om politisk tillhörighet eller kulturell? Geografisk, språklig eller kanske bara utifrån Wulfstans perspektiv likheter mellan invånarna i Blekinge och svearna? Kanske betalade blekingarna ibland tribut till svearna och det är detta termen avser? Wulfstans reseberättelse rör sig troligen om en skandinavisk berättelse avsedd för en engelsk publik. Detta kan innebära att Wulfstan eller den engelske författaren översatt termer rent språkligt, men det kan också innebära att han översatt termer till en engelsk kontext, det vill säga använt termer som denna skulle kunna identifiera sig med och

förstå även om de inte beskriver förhållandena i Skandinavien på ett helt korrekt sätt. Det vill säga, förvandlat berättelsen för att den skulle passa publiken. Vi vet inte heller hur sanningsenlig Wulfstan var. Dessutom är det ju så att även om det fanns riken och makthavare vid denna tid, så var de sannolikt inte särskilt stabila. Vad som var sant i det ögonblick som Wulfstan berättade det för den engelske kungen, kanske inte var aktuellt så mycket senare. Att använda denna källa för politisk historieskrivning är alltså minst sagt problematiskt.

Härmed vänder vi oss till det andra aktuella dokumentet. I Äldre Västgöotalagen finns under överskriften *Detta är konungsbalken* en kort beskrivning av en tidig gränsläggning mellan Sverige och Danmark och hur detta gick till. Texten lyder ”*Emund Slema var konung i Uppsala och Sven Tveskägg i Danmark. De satte gränsmärken och råstenar mellan Sverige och Danmark. Då nämndes från Sverige Kakalde från Tiundaland, Botn från Fjädrundaland, Gåse från Västmanland, Grimalde från Östergötland, Nänne från Småland, Torsten från Västergötland. (Från Danmark) Tolle från Jutland, Tote och Toke från Jutland, Gymkel från Själland, Dan från Skåne, Grimulv från Grimeton från Halland. De tolv satte sex stenar mellan rikena. Första stenen vid Suntruås, den andra vid Danabäck, den tredje Kinnestenen, den fjärde Vraksnäs, den femte Vitasten, den sjätte Brömsesten mellan Bleking och Möre. Danaholmen är delad i tre delar. En del tillhör Uppsalakonungen, en annan danakonungen, den tredje Norges konung. Då deras möte var, då höll den danske konungen i betslet åt Uppsalakonungen, men norske konungen i hans stigbygel*”. Slema är ett öknamn som i Konungalängden används om den siste kungen av Ynglingaätten, Emund Olovsson. Det är med denne kung Gränsläggningstraktatens svenske kung identifierats (Beckman 1974 s. 104).

I mycket forskning kring både Blekinge och andra landskap längs ‘gränsen’ har denna så kallade gränsläggningstraktat tillmätts stor betydelse. Bland annat bevisar den ju en tidig dansk tillhörighet, som kan ställas emot Wulfstans uppgifter om att Blekinge tillhörde svearna. Utifrån de kungar som nämnts har man daterat dess uppgifter och utifrån de platser som nämnts har man identifierat fyra av de nämnda stenarna. Ett stort problem är att Emund Slema eller Olovsson och Sven Tveskägg inte var samtida, men detta har förklarats med felavskrifter och med att de avsedda kungarna var Emund Slema och Sven Estridsen. Dessa skulle i ett original endast benämnas Emund och Sven och senare har Sven fått fel tillnamn. Detta skulle datera fördraget till omkring 1050. Peter Sawyer har visat att detta argument inte är hållbart. Det förutsätter existensen av ett nu försvunnet original, något det inte finns några egentliga belegg för. Dessutom har i så fall samtliga 27 kända exemplar av Äldre Västgöotalagen samma avskriftsfel, vilket skulle innebära en osannolikt olycklig tillfällighet (Sawyer 1991 s. 22). Detta gör att man inte kan tillmäta gränsläggningstraktaten något källvärde för 1000-talets mitt. Gränsläggningstraktaten bör

vara någorlunda samtida med resten av Äldre Västgötalagen, som brukar ges en *tpq*-datering utifrån sin yngsta del, biskop Brynjolfs stadga från år 1281. Nedskrivningen av lagen i sin helhet är inte äldre än så, även om enskilda delar kan ha ett äldre ursprung (KLNLM, del XX, sp 338, uppslagsord *Västgötalagarna*). Man kan i detta sammanhang fundera över en växande svensk centralmakts behov av att markera sin ålderdomliga maktställning genom att fabulera samman ett fastställande av gränser redan under den legendariske Sven Tveskäggs tid. Detta kan också stödjas av textens slut som markerar hur den svenska kungen höjer sig över de båda andra. Detta passar mycket bra in i det sena 1200-talets politiska kontext. År 1250 valdes Birger Jarls son Valdemar till kung av Sverige, vilket innebar att riket fick en ny kungaätt. En sådan hade kanske extra starka skäl till att legitimera sin ställning? Sekellånga konflikter mellan olika konkurrerande kungaätter tog därmed slut och man kan på flera plan skönja ett stärkande av kungarnas maktställning, exempelvis genom införandet av fasta skatter som ökade inkomsterna och genom uppförandet av en rad borgar runt om i riket som kunde öka kungamaktens kontrollmöjligheter. Äldre Västgötalagen kan ses som ännu en del i detta stärkande av kungamakten på de olika regionala områdenas bekostnad. Enligt min uppfattning passar Konungabalken och de syften som kan tänkas ligga bakom dess innehåll betydligt bättre in i det sena 1200-talets politiska verklighet än i mitten av 1000-talet (Sawyer 1991 s. 22; Lihammer 2000a, 2000b).

Kung Valdemars Jordebok har i Blekinge inte fått lika mycket uppmärksamhet som de ovan diskuterade källorna. Den har tagits till intäkt på att gränsläggningstraktatens uppgifter varit riktiga, att området fortfarande tillhört Danmark. För forskningen kring det tidigmedeltida Danmark i stort har dock verket tillmätts oerhört stor vikt. Den bild man idag har av den politiska organisationen i Danmark vid denna tid bygger i mycket stor utsträckning på Jordebokens uppgifter. Jordebokens uppgifter kommer att diskuteras utförligare senare i artikeln.

Diskussionen av de skriftliga källor som varit tongivande för dagens bild av Blekinge under övergången mellan vikingatiden och medeltiden visar att de är behäftade med stora källkritiska problem. Dessutom visar det sig att för den aktuella perioden så bör man helt bortse från gränsläggningstraktaten. De båda andra är intressanta, men de kan inte i sig själva användas för att skapa väl underbyggda teorier kring politik och tillhörighet utan bör i sådana frågor analyseras tillsammans med arkeologiska material. Utan omfattande stöd i arkeologiskt material är det alltför djärvt att försöka skildra Blekinges politiska historia utifrån dem.

Om man konsulterar det vikingatida materialet för att försöka skapa en bild av eventuell politisk tillhörighet i området, möts vi av en komplicerad bild. Materialet visar nämligen kontakter i många olika riktningar.

Fyndmaterialet från gravfälten indikerar kontakter med bland annat Birka, Hedeby, Småland, Norge, Bohuslän, Island, Lappland och de frankiska områdena.

Runstenen från Sturkö och sporren från Augerum tyder på kontakter med den danska kungamakten. Å andra sidan visar Lösen-stenen från decennierna efter 1050 vad som brukar kallas 'svensk påverkan'.

Skattfyndens innehåll indikerar kontakter med Bornholm, Själland, Gotland, Karelen, Finska viken och de slaviska områdena.

De kontakter som indikeras av materialet är alltså *både* östliga och västliga. Dessa likheter finns även i förekomsten av förmedeltida runstenar. Även förekomsten av ett brett västtorn av Herrestadstyp tyder på influenser från sydöstra Skåne.

Utifrån materialet kan man därför dra slutsatsen att invånare i östra Blekinge har haft förmåga att upprätthålla någon form av kontakter med flera olika områden. Kontaktvägarna pekar både österut och västerut och kan sträcka sig över stora avstånd. Vad sådana 'kontakter' i realiteten har representerat är svårt att avgöra, men klart är att de är både östliga och västliga. Att skapa politiska tolkningar kring detta är svårt. Tidigare har detta material använts som bevis för att Blekinge tillhört Sverige under vikingatiden, men denna slags bevisföring kan inte längre anses hållbar.

Tankar kring eliter, centralplatser och östra Blekinges vikingatid

Det är svårt att upprätthålla bilden av ett vikingatida östra Blekinge dominerat av den mäktiga handelsplatsen i det inre av Hallarumsviken. Materialet rättfärdigar inte en sådan bild.

I stället bör man tänka sig ett uppsplittrat landskap med flera mindre, men rika, jordbruksbygder åtskilda från varandra. Här har det funnits goda grunder för flera lokala eliter under vikingatiden, men landskapets förutsättningar har gjort att det troligen inte funnits utrymme för att realisera några mera omfattande härskarambitioner.

I min genomgång har jag visat exempel på några tänkbara lokala eliter. I Augerum visar materialet på närvaron av människor med speciella resurser både under mellersta järnåldern och under vikingatiden. Fyndet av en vikingatida sporre gör möjligt att dessa varit inblandade i Sven Tveskäggs eller Knut den Stores krigståg mot England. På halvön Skällenäs på Sturkö kan man skönja en vikingatida storgård med möjligheter till kontakter både med kungarna i Jelling och österut. Dess välstånd har grundats på möjligheten till kontroll av kommunikationslederna genom skärgården.

Undersökningen har också visat exempel på det rika fyndmaterial som finns från bygden kring Listerby och Förkärle.

Nyare undersökningar av de marina spärranläggningarna i östra Blekinges skärgård förändrar bilden av Hallarumsviken som central plats. Tidigare teorier har sett spärrarna i östra Blekinge som ett skydd för Hallarumsviken. Men man kan inte längre tala om ett försvar av en presumtiv viktig centralplats i det inre av viken, utan man måste se spärranläggningarna som delar av ett försvar av hela bygden i östra Blekinge.

Ser man närmare på vikingatiden i östra Blekinge inser man att det inte går att nog betona landskapets och kommunikationernas roll i området. Här har funnits många mindre lokala elitära miljöer och man kan inte söka efter en enda centralplats av regional betydelse. Det är inte relevant.

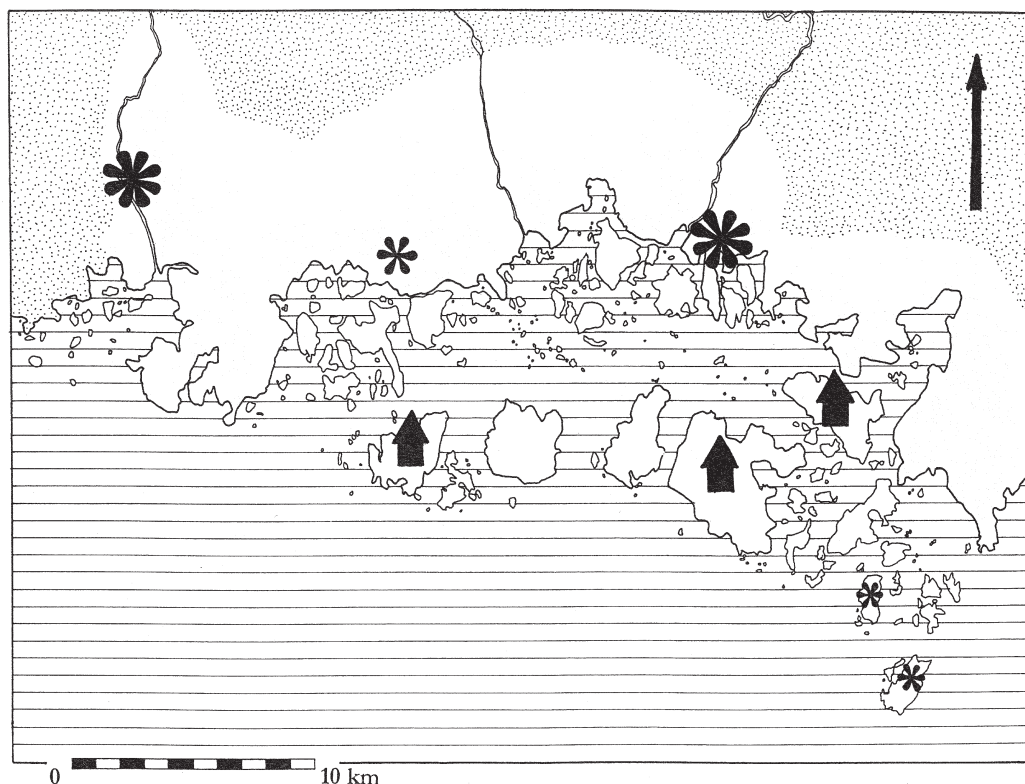
Vill man lyfta fram något som centralt i denna bild, är det i så fall kommunikationerna och de förutsättningar för sådana som det speciella landskapet i östra Blekinge ger. Den sönderstyckade bygden har hållits samman av den äldre kustlandsvägen och farlederna genom skärgården. Betydelsen av dessa i det vikingatida livet i bygden kan inte nog understrykas.

Utblick mot medeltiden

Det är på sin plats att göra en utblick mot det medeltida östra Blekinge. Här är uppgifterna ur Kung Valdemars Jordebok viktiga. Jordeboken nämner tre platser i östra Blekinge som kungalev (se fig. 11). Av dessa har två, *Ronneby* och *Lösen*, tolkats som normala eller 'riktiga' kungalev, medan *Vambåsa* setts som ett slags 'extra' kungalev utanför den egentliga strukturen. Vambåsa skulle istället vara ett utslag för ett mer specifikt kungligt intresse på platsen, sannolikt den goda hamnplatsen vid Hjortahammar strax i söder (Aakjær 1926–1943, s. 115f (fol. 29v–30r); Andrén 1983) och inte vara en del av administrationen.

Lösen och Ronneby utmärker sig i materialet på olika sätt. Lösen har haft tre runstenar. En av dessa har daterats till övergången mellan vikingatid och medeltid och ger utöver sitt eget värde, indikationer på en grupp människor med speciella resurser genom den titel, *en arving*, som nämns i runtexten. Texten har tolkats som: ”*Toka lod rejse d(isse) stene (efter ...) gunne (?) den gode, Gyrd's arving*” (Jacobsen & Moltke 1942, sp 417 (sten 365)). Intressant är också korset som finns ristat på stenen. Runstenen kan mycket väl ha samband med kungamaktens etablering i området. De två andra är från senare delar av medeltiden. Ronneby blir senare en stad och utgör områdets enda bärkraftiga medeltida stadsbildning.

Skälen bakom förläggandet av kungalev till dessa platser bör ha varit kommunikativa. Båda ligger i kommunikativt hänseende mycket gynnsamt i landskapet nära segelleder och den äldre kustlandsvägen. Ronneby ligger där kustlandsvägen korsar Ronnebyån (en av de få segelbara blekingska åarna) och Lösen ligger i en kommunikativ skärningspunkt med möjligheter

Figur 11. Uppgifter om östra Blekinge ur Kung Valdemars Jordebok. De största blomliknande symbolerna anger kungaleven Ronneby och Lösen, den mindre det 'extra' kungalevet Vambåsa och de minsta de öar som är nämnda som kungliga egendomar i Ö-listan. Husen anger att Ö-listan nämner att kungen hade hus på dessa öar. Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i Aakjer 1926–1943.

att kontrollera kommunikationerna österut, västerut och norrut. Den viktiga hamnen vid Lyckebyåns mynning fanns dessutom alldeles i närheten.

Samma typ av kommunikativt läge gäller också för det tredje kungalevet i området, det 'extra' Vambåsa (se fig. 12). Härifrån kan man förena läget nära den goda hamnplatsen Hjortahammar med möjligheten att bevaka den äldre kustlandsvägen. Framför allt kan man härifrån kontrollera den rika bygden kring Listerby och Förkärlas förbindelser med denna hamnplats. Vad som framför allt skiljer de tre kungaleven åt är att Vambåsa aldrig blivit någon kyrkby utan ingår i Förkärla socken.

I Ö-listan finns kungens öar och egendomar på dessa förtecknade. Här nämns några av de större öarna i Blekinge i samband med att kungen hade 'hus' på några av dem, *Haslø* (Hasslö), *Gyø* (Gyö), *Storkø* (Sturkö) och

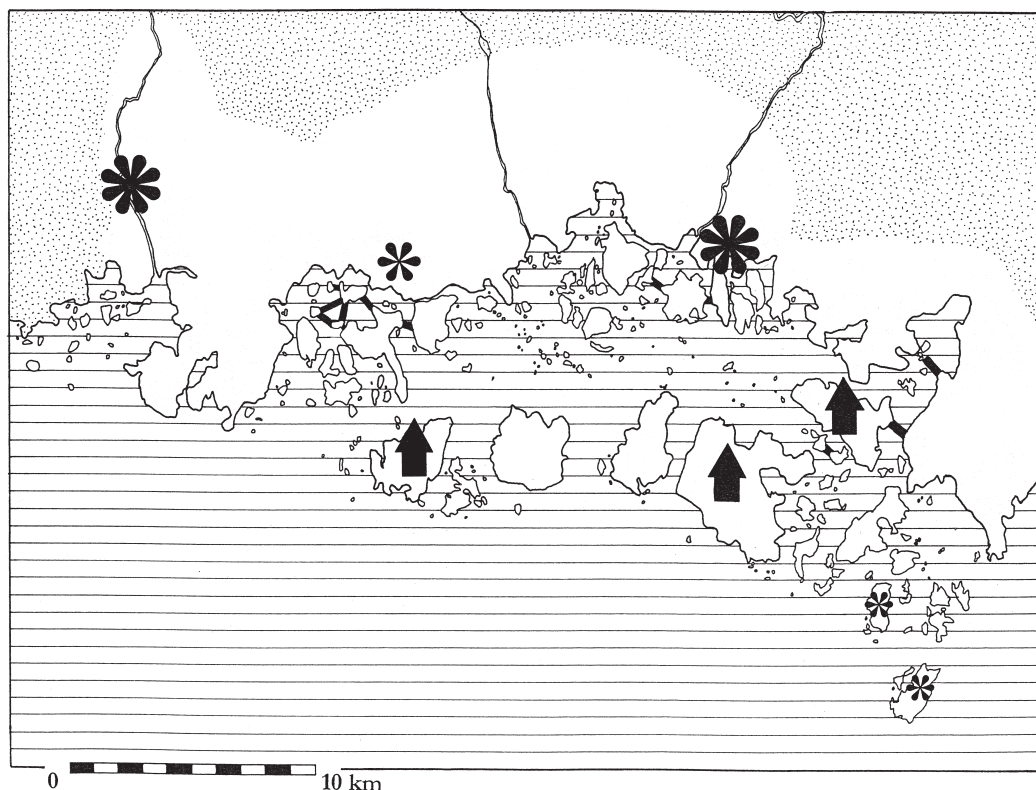
Figur 12. Vambåsas läge i landskapet. De prickade områdena är obrukbara, bergiga utmarker. Punkten anger den medeltida kyrkan i Förekärla. Båten anger den goda hamnplatsen vid Hjortahammar. Den äldre kustlandsvägens sträckning har markerats utifrån det äldre lantmäterimaterialet och egna fältinventeringar. Ute i havet syns en marin spärranläggning och segellederna in mot Hjortahammar. Tecknad av Anna Libhammer efter uppgifter i äldre lantmäterimaterial (LMV, Förekärla socken, akt 13) och dagens sjökort. Skala 1:33 000.

Sinhorn (Senoren). Vidare nämns att kungen hade egendomar på ytterligare öar; *Vtlængi* (Utlängan), *Ænlang* (Inlängan) och *Tærno* (Tärnö) (Aakjær 1926–1943 s. 33 (fol. 32v–33v)).

De olika egendomarna och 'husen' i skärgården utanför kompletterar bilden av den kungliga strukturen i landskapet (se fig. 13). Vad 'husen' egentligen utgjorts av och vilken funktion de haft är okänt. Anders Andréén har framlagt hypotesen om att öarna och husen i Kung Valdemars Jordebok är en förteckning över kungliga jaktparker runt om i riket. Belägg för detta är de djurarter som ibland omnämns efter öarna i listan. Beteckningen 'hus' skulle i så fall kunna vara en ledtråd till jaktstugor och andra bebyggelseämningar på platserna (Andréén 1997). En sådan tolkning skulle i undersökningsområdet innebära kungliga jaktanläggningar på flera öar i skärgården senast under Valdemar II:s levnadstid. Frågan är om förklaringen är tillräcklig för de blekingska fallen, eller om den bör vidgas? De öar som nämns är nämligen områdets mest strategiska punkter.

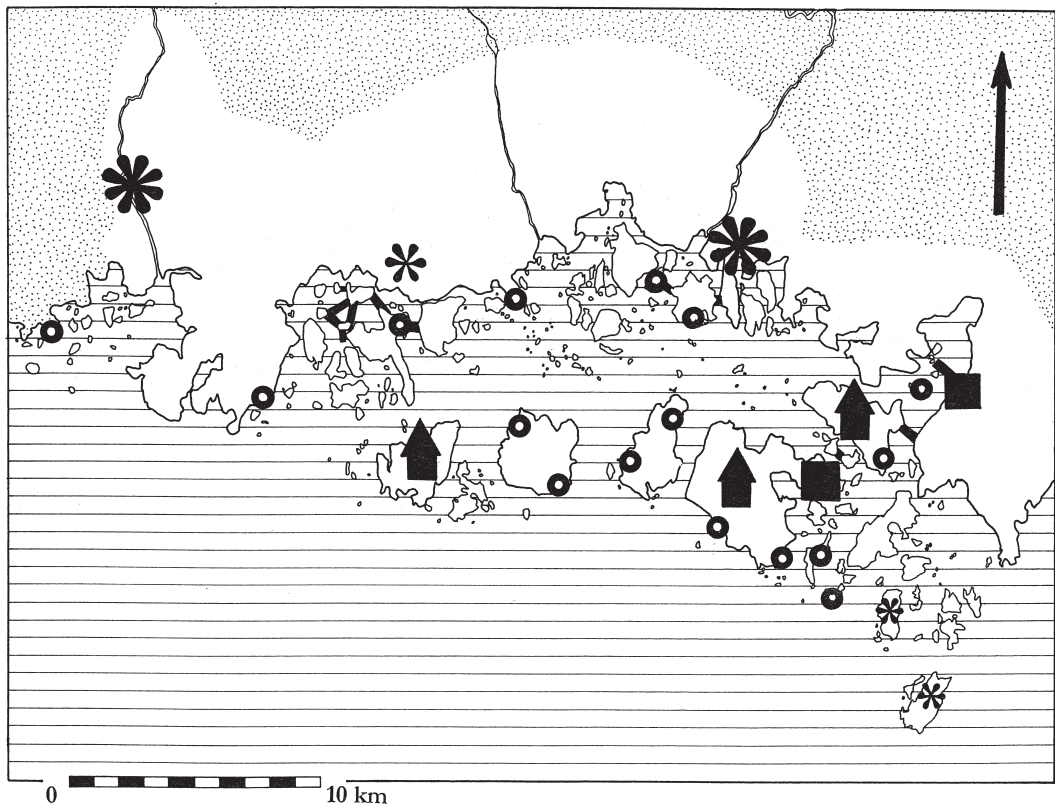
Återigen bör svaret sökas i det blekingska landskapet och de förutsättningar det ger. För att upprätthålla en effektiv makt i östra Blekinge har kontroll över skärgården varit nödvändig. Detta bör vara anledningen till att spärranläggningarna användes in i 1200-talet och till förekomsten av fasta stationer, 'hus', långt ute på öarna. Man kan här anta att dessa hus legat i eller nära existerande bebyggelse och i bekväm närhet till spärranläggningarna. Om man sammanför bilden av kungens administrativa apparat som den framstår i Kung Valdemars Jordebok med indikationerna på sjöförsvaret, så slås man av att det funnits en överensstämmelse mellan strukturerna (se fig. 14). Om kungamakten behärskat båda skulle det innebära möjligheter för en total kontroll av bygden innanför och kontakterna utåt. I detta sammanhang ska man komma ihåg att spärranläggningarna daterats till ca 1000–1250 och alltså fortfarande varit i funktion vid Jordebokens ursprungliga tillkomsttid. Kan det vara så att kungamakten tagit över ett äldre lokalt försvarssystem, med syfte att försvara bygden, och genom komplement av de kungliga egendomarna i Jordeboken kunnat kontrollera detta system? Kungamakten har i så fall kunnat vända funktionen av försvar för bygden till funktionen av kontroll av densamma. Detta kan ha skett genom regelrätt ockupation eller genom samarbete med lokala stormän. Den östblekingska skärgården har i alla tider varit svårseglad för främmande. Det är därför också tänkbart att kungamakten på sina fasta stationer hade personer som var väl erfarna i att ta sig fram med skepp i detta område, ett slags lotsar (muntlig anmärkning Ola Kyhlberg).

Tillsammans med de övriga typerna av kunglig egendom i området som nämns i Kung Valdemars Jordebok får man ett intryck av stark kunglig närvaro i området under 1200-talets början. Detta intryck blir än starkare om man hypotetiskt antar att kungamakten utnyttjat och kompletterat ett äldre försvarssystem.

Figur 13. Uppgifter ur Kung Valdemars Jordebok och de kända marina spärranläggningarna i östra Blekinge. De största blomliknande symbolerna anger kungaleven Ronneby och Lösen, den mindre det 'extra' kungalevet Vambåsa och de minsta de öar som är nämnda som kungliga egendomar i Ö-listan. Husen anger att Ö-listan nämner att kungen hade hus på dessa öar. I havet syns de marina spärranläggningarna. Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i Aakjær 1926–1943; Svanberg 1995).

En intressant motvikt ges av kyrkorna. De flesta kyrkorna i östra Blekinge var av samma typ, byggda i sten med rektangulärt långhus och ett lägre, rakt avslutat kor. Mindre skillnader finns naturligtvis inom denna grupp. Några av kyrkorna i området avviker dock markant i sin rent arkitektoniska utformning nämligen Fridlevstad (invändig trappa i koret, har setts som indikation på försvarskyrka), Hjortsberga (endast inifrån synlig absid som indikerar ett östtorn; en murverksanalys tyder på att man ursprungligen planerat ett östtorn, men senare byggt ett västtorn), Nättraby kyrka har ett brett västtorn av Herrestadstyp (vilket annars är typiskt för delar av östra Skåne) och slutligen den märkliga kyrkan i Ramdala som har en endast inifrån synlig absid som utgör bottenvåning till ett brett östtorn med invändig ingång. Enligt flera uppgifter ska kyrkan även ha haft ett torn i

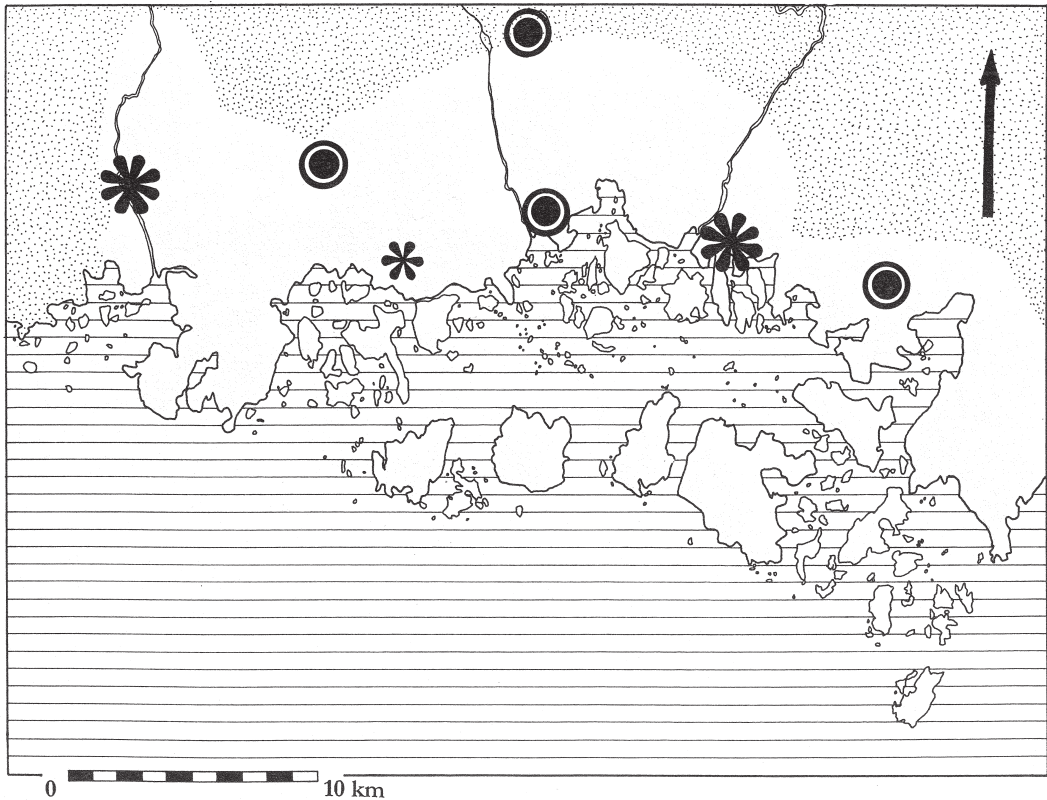
Figur 14. Uppgifter ur Kung Valdemars Jordebok sammanlagda med de olika indikationer som finns för ett vikingatida / tidigmedeltida marint försvarssystem i området. De största blomliknande symbolerna anger kungaleven Ronneby och Lösen, den mindre det 'extra' kungalevet Vambåsa och de minsta de öar som är nämnda som kungliga egendomar i Ö-listan. Husen anger att Ö-listan nämner att kungen hade hus på dessa öar. I havet syns de marina spärranläggningarna. Kartan visar också indikationer på försvarsanläggningar såsom platsnamn (cirklar) och fornborgar (kvadrater). Tecknad av Anna Libhammer efter uppgifter i Aakjær 1926–1943; Atterman 1967; Borna 1984; Svanberg 1995.

väster vilket kan ha inneburit att den varit en klövsadelkyrka. Denna märkliga byggnadshistoria har lett till att man har menat att den varit en försvarskyrka (Anderson 1932; Andersson 1997, s. 46–48).

I jämförelse med dessa kyrkor är kungalevens (Ronneby och Lösen) samtida kyrkor anspråkslösa. Ett intressant faktum är att de manifesta kyrkorna och kungaleven inte finns inom samma områden (se fig. 15). Kanske beror detta på att eliten i just de områden där kungamakten inte fanns representerad kände behov av- eller möjlighet till att manifesteras sig?

En kortfattad bild av utvecklingen i östra Blekinge under den tidiga medeltiden med grunden i landskapet kan härmed skisseras. När kungamakten

Figur 15. Kungäleven och de arkitektoniskt iögonenfallande kyrkorna i östra Blekinge. De blomliknande symbolerna anger kungäleven enligt Kung Valdemars Jordebok och cirklarna visar de av områdets kyrkor som avviker genom sin rent arkitektoniska utformning. Tecknad av Anna Lihammer efter uppgifter i Aakjær 1926–1943; Anderson 1932.

ambitioner i området blev påtagliga under tidig medeltid blev kontrollen över kommunikationsvägarna mycket viktig. Makten ställdes då inför de speciella villkor som östra Blekinge bjuder. Detta resulterade i att några platser – Ronneby, Lösen och Vambåsa – blev kungälev. Gemensamt för dessa är deras egenskaper av kommunikativa skärnings- och knutpunkter. I samtliga möter vattenvägarna den äldre landsvägen på något sätt. För Lösen och Ronneby kan man också se platsernas utvecklingspotential i den senare urbaniseringen.

Vambåsa har setts som ett 'extra' kungälev (tillsammans med Mörrum i västra Blekinge) baserat på speciella kungliga rättigheter, men kanske kan man i stället se både Mörrum och Vambåsa som en anpassning till de speciella förutsättningarna i det blekingska landskapet. Kanske är det så att de fem kungäleven i Blekinge inte från början utgjort olika divisioner eller rester

efter en äldre indelningsform *av* landskapet, utan en anpassning *till* landskapet. Genom dessa kontrollpunkter i landskapet kan man skapa sig ett mycket starkt inflytande med betydande övervakningsmöjligheter. Intrycket förstärks om man tar med de uppgifter som finns i Ö-listan sammanställt med de blekingska marina spärranläggningarna.

Kanske är det så att kungamakten börjat med en sådan försiktig etablering i Blekinge, en etablering där man haft begränsade resurser men använt dessa synnerligen strategiskt. Genom en insats i form av endast ett fåtal punkter i landskapet har man skaffat sig en näst intill total kommunikativ kontroll. Anledningen till att Vambåsa skiljer sig från de andra platserna kanske inte är att det var ett 'extra' kungalev från början, utan att kungamakten i takt med att den växte sig starkare kunde prioritera färre platser.

Avslutning

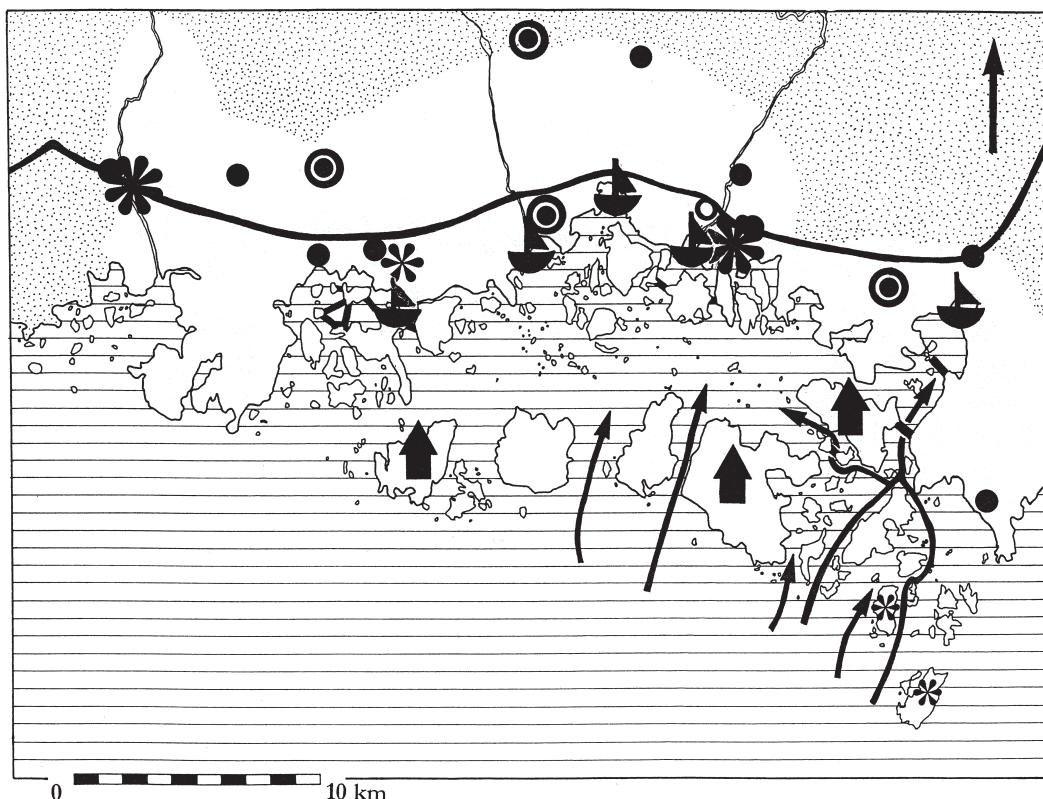
När man ser till det blekingska materialet kan man inte nog betona vikten av att relatera det historiska och arkeologiska materialet till sitt landskapliga sammanhang.

Studien har visat att genom att sätta platser och manifestationer i relation till varandra och till landskapet kan man uppnå förståelse för helheten, för landskapet, och förändra bilden av Blekinges historia under perioden (se fig. 16).

Min ambition med studien har varit att nyansera och förändra bilden av Blekinges förflutna under vikingatiden och den tidiga medeltiden. Det är tydligt att äldre bilder varit förenklade och konstruerade med grund i antaganden som inte längre är hållbara.

En tidigare fokusering på det innersta av Hallarumsviken har visat sig kunna ersättas av något mera komplicerat. Man kan se flera mindre betydelsefulla vikingatida fokusplatser i var sin mindre bygd. Under den tidiga medeltiden etablerades kungliga stödjepunkter. Genom dessa utnyttjades landskapets förutsättningar vad gäller kommunikation och kontroll. Vill man vinna förståelse för ett skeende av denna typ måste man ta hänsyn till landskapet. Man måste ha ett flexibelt perspektiv på riksbildning som bygger på förståelse för den aktuella regionen; en öppenhet för olika etableringstider, olika strategier, olika ambitioner och olika tillvägagångssätt. Utan förståelse för landskapets roll i utvecklingen i östra Blekinge blir en förståelse av områdets historia omöjlig.

Man måste tala om ett landskap med många mindre, men viktiga platser. Några verkliga centralplatser, vars funktioner förenat makt, religion och handel, framträder inte i det vikingatida materialet. Detsamma gäller regelrätta handelsplatser. Istället kan man tala om fokusplatser med en eller flera viktiga personer eller släkter i varje mindre odlingsbygd. Härmed har också handeln varit decentraliserad i mindre bondehamnar.

Figur 16. Bygden, kungen och kommunikationerna under den tidiga medeltiden. Punkterna anger de medeltida kyrkorna, de omgivna av cirklar avviker genom sin arkitektur. De största blomliknande symbolerna anger kungaleven Ronneby och Lösen, den mindre det 'extra' kungalevet Vambäsa och de minsta de öar som är nämnda som kungliga egendomar i Ö-listan. Husen anger att Ö-listan nämner att kungen hade hus på dessa öar. I havet syns de marina spärranläggningarna och de huvudsakliga segellederna. Båtar markerar de i historisk tid bästa hamnarna i området. Den äldre kustlandsvägen har markerats. Tecknad av Anna Lihammer. För referenser se texten och tidigare figurer.

Landskapsarkeologin har i östra Blekinges fall visat på relationsspelet i landskapet. Under tidig medeltid manifesterade sig kungamakten i en del av de östblekingiska småbygderna. I andra fanns det fortfarande utrymme för manifestation av andra grupper, exempelvis lokala eliter och kyrkliga potentater. När den nya kungamakten etablerades tvingades den att på något sätt förhålla sig till de äldre eliterna i området.

Vid ungefär samma tid som kungamakten etablerades kristendomen på allvar i bygderna och kyrkor uppfördes som i ett pärlband längs kustlandsvägen. Även kyrkan har alltså etablerat sig längs det stråk där rörelsen i

området varit som störst. Ibland är detta så tydligt att kustlandsvägen gör en krök runt kyrkoområdet.

Studien har visat hur man i detta etableringsskede har sett på landskapet, att man på ett mycket tydligt sätt eftersträvat kontroll över kommunikationerna i området. Landskapet har spelat en betydelsefull roll i det politiska spelet.

Med kungamaktens etablering förändrades alltså bilden. Kungamakten etablerade sig med spridda mindre ägor samt ett antal kungalev. Dessa bör ha inneburit kungsgårdar i någon form. Förutom när det gäller situationen på Skällenas ligger dessa platser inte direkt på äldre betydelsefulla platser. Detta understöds av att de manifestationer som man ser i en del av de tidig-medeltida kyrkorna inte sammanfaller med de kungliga egendomarna. Detta kan naturligtvis ha flera förklaringar. Det kan bero på att kungamakten skaffat sig allierade utanför den traditionella eliten i området. Exempelvis tyder runstenen i Lösen på en person som ansett sig behöva manifesteras sin rätt att utgöra *en arving*. Grunden kan också vara att kungamakten inte varit stark nog att på hemmaplan kväsa den existerande eliten (se exempelvis Callmer 1995) och därför valt en enklare lösning, nämligen den att på avstånd kontrollera dess kommunikationsmöjligheter. Det kan också vara en medveten markering av något nytt.

Placeringen av kungaleven har varit genomtänkt. Kontroll av kommunikationerna, i synnerhet kustlandsvägen och farlederna genom skärgården tycks ha varit de kungliga basernas huvudmål. Kungamakten etablerade ett antal 'hus' i skärgården, rimligen i syfte att behärska kommunikationerna. Vid en del av dem finns det ett rumsligt samband mellan 'hus' och spärranläggning.

Studien har visat kommunikationen som den viktigaste faktorn för makt och lokaliseringen av elitära miljöer i östra Blekinge under vikingatiden och den tidiga medeltiden. Detta har sin grund i det speciella landskapet i området. Vill man tala om något centralt i detta område är det kommunikationerna som måste lyftas fram. Behärskade man kommunikationslederna i östra Blekinge under vikingatiden och den tidiga medeltiden så behärskade man också östra Blekinge.

Litteratur

- Aakjær, S. 1926—1943. *Kong Valdemars Jordebog. 1. Bind: Text*. Udgivet af Samfund til Udgivelse af Gammel Nordisk Litteratur. Köpenhamn.
- Anderson, W. 1932. *Sveriges Kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Blekinge Band I. Östra härad och Medelsta härad*. Stockholm.
- Andersson, K. 1997. Nättraby, Hjortsberga och Edestads kyrkor. Byggnadsarkeologi och dendrokronologi. *Blekingeboken 1997*. Karlskrona.
- Andrén, A. 1983. Städer och kungamakt – en studie i Danmarks politiska geografi före 1230. *Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Band 49. Årgång 1983. Häfte 1*. Lund.
- Andrén, A. 1997. Paradise Lost. Looking for Deer Parks in Medieval Denmark and Sweden. *Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology* red. H. Andersson, P. Carelli & L. Ersgård. Lund Studies in Medieval Archaeology 19/RAÅ. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 24.
- Arbman, H. 1940. *Birka I. Die Gräber. Tafeln*. Uppsala.
- Arbman, H. 1964. Lundaarkeologer i Blekinge. *Blekingeboken, Årg. 42, 1964*. Karlskrona.
- Arkeologi i Sverige 1969. 2: Övriga institutioner*. Riksantikvarieämbetet Rapport. 1970 A 3. Stockholm.
- Arrhenius, B. 1960. Båtgraven från Augerum. *Tor 1960*. Uppsala.
- Arrhenius, B. 1985. *Merovingian Garnet Jewellery. Emergence and social implications*. Stockholm.
- Aston, M. 1989. *Interpreting the Landscape. Landscape Archaeology in Local Studies*. London.
- Atterman, I. 1967. *Kring Hallarumsviken. Utflykter i en östblekingsk vikingabygd. Särtryck ur Blekingeboken 1967*. Karlskrona.
- Beckman, N. 1974 (1924). *Äldre Västgötalagen. Översatt och förklarad. 2.a upplagan*. Skara.
- Björkquist, K-A. 1993. Silver, svartnat av ålder. *Sturköbladet nr 50 1993*.
- Björkquist, K-A. & Persson, T. 1979. *Stenarna där barn vi lekt. En studie i blekingsk bebyggelsehistoria under brons- och järnålder*. Stencil C-uppsats, arkeologi. Lund.
- Bolin, S. 1933. *Skånelands historia. Skildringar från tiden före försvenskningen. Andra delen*. Malmö.
- Borna, H. 1984. *Fornborgarna i Blekinge*. Stencil C-uppsats, arkeologi. Lund
- Callmer, J. 1995. Hantverksproduktion, samhällsförändringar och bebyggelse. Iakttagelser från östra Sydsandinavien ca 600—1100 e.Kr. *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. Årtusen e.Kr. 2. Nordiske jernalderssymposium. Granavolden 1992* red. H. Gjøstein Resi. Varia 30. Oslo.
- Capelle, T. 1968. *Der Metallschmuck von Haithabu. Die Ausgraben in Haithabu 5*. Neumünster.
- Eckerbom, J. 1992. *Säsongsfiske i Torhamns skärgård. En studie av tomtningar i Blekinges östra skärgård*. Stencil C-uppsats, medeltidsarkeologi. Lund.
- Hansson, M. 1987. *Regionala kontaktmönster. En jämförelse mellan Blekinge och den södra delen av Kalmar län under yngre järnålder*. Stencil C-uppsats, arkeologi. Lund.

- Herrmann, J. 1982. Slawen und Wikinger in der Frugeschichte der Ostseevölker. *Wikinger und Slawen. Zur Frugeschichte der Ostseevölker* red. J. Herrman. Neumünster.
- Hårdh, B. 1976. *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden. Katalog und Tafeln*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°. No 9. Lund.
- Hårdh, B. 1977. Fynd av guld och silver i Blekinge. Om ekonomi och handelskontakter under vikingatiden. *Blekingeboken 1977*. Karlskrona.
- Jacobsen, L. & E. Moltke 1942. *Danmarks runeindskrifter. Text*. København.
- Larsson, L-O. 1963. Vägar och förbindelseleder i Varend fram till 1600-talets slut. *Kronobergsboken 1962–1963*. Växjö.
- Lihammer, A. 2000a. Götalandskapen i fokus – tankar kring en regional syn på den svenska riksbildningen. *Visingsöartiklar. Tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid* red. P. Nicklasson. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.
- Lihammer, A. 2000b. Varför blev Sverige ett rike? En inte helt självklar historia om makt och kungar under tidig medeltid. *Populär Arkeologi nr 2*
- Lihammer, A. 2001. Makten och landskapet. Sturkö i östra Blekinge som landskapsarkeologiskt exempel. *Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson* red. A. Andrén, L. Ersgård & J. Wienberg. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm.
- Lund, N. 1983a. Ottar og Wulfstan. *Ottar og Wulfstan to rejsebeskrivelser fra vikingatiden* red. J. Stamby Madsen. Roskilde.
- Lund, N. 1983b. Af Den oldengelske Orosius. *Ottar og Wulfstan to rejsebeskrivelser fra vikingatiden* red. J. Stamby Madsen. Roskilde.
- Nagmér, R.B. 1982. Gravar och boplatslämningar längs väg 69 – fornlämningarna 37, 38, 39, 45 och 46. Johannishus, Hjortsberga socken, Blekinge. Arkeologisk undersökning 1978. *RAÄ Rapport. UV 1982:1*. Stockholm.
- Ohlsson, B. 1939. *Blekingeskusten mellan Mörrums- och Ronnebyån. Namnhistorisk undersökning*. Skrifter utgivna av Gustav Adolfs Akademien för Folklivsforskning. 5. Lund.
- Paulsen, P. 1937. Der Wikingerfund von Leckhus und seine Bedeutung für die nordwesteuropäische Frühgeschichtsforschung. *Beiträge zur Heimatsforschung Heft 1*. Kiel.
- Pedersen, A. 1999. Riding Gear from Late Viking-Age Denmark. *Journal of Danish Archaeology vol. 13*. 1996–97. Odense.
- Rollof, Y. 1977. *Sveriges inre vattenvägar. Del 1. Skåne. Blekinge. Halland. Småland*. Stockholm.
- Roslund, M. 2001. *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund 92. Lund.
- Sawyer, P. 1991. *När Sverige blev Sverige*. Occasional Papers on Medieval Topics 5. Alingsås.
- Stenholm, L. 1986. *Ränderna går aldrig ur – en bebyggelsehistorisk studie av Blekinges dansktid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 2. Lund.
- Svanberg, F. 1994. *Vikingatiden i Blekinge*. Stencil C-uppsats, arkeologi. Lund.
- Svanberg, F. 1995. *Marina spärranläggningar i östra Blekinge. Nya undersökningar 1995 och sammanställning av arkeologiskt arbete 1966–1974*. Blekinge läns museum. Rapport 1995. Karlskrona.

- Åqvist, G. 1976. Västgötagarna. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid* bd XX. Malmö.
- Ödman, A. 1983. Ett stadssamhälles uppkomst och fall. *Blekingeboken 1983*. Karlskrona.

Kartmaterial

- Lantmäteriverket, Augerums socken; Akt 1.* Augerums by. Storskifte å inägorna. 1739–40.
- Lantmäteriverket, Förkärla socken; Akt 13.* Lilla o. Stora Wambåsa. Storskifte å inägorna och hemmarken. 1817–18.
- Lantmäteriverket, Lösens socken; Akt 14.* Bredagöl, Klemtsmåla, Kropp, Lösen, Räfsmåla eller Hultet, Sibbamåla, Stubbetorp, Torp och Ölgersjö. Storskifte. Påbörjat 1715–81. Slutfört 1782–90.
- Lantmäteriverket, Lösens socken; Akt 59.* Lösens by: enskifte å inägor. 1814–21.
- Lantmäteriverket, Sturkö socken; Akt 11.* Skällenäs by, storskifte å inägor jämte utjorden, Skällön och Skanholmen. 1798–99. 1800.
- Lantmäteriverket, Sturkö socken; Akt 36.* Skällenäs by, enskifte å inägor. 1818.
- Sjökort över Blekinge. Kungliga Sjökarteverket 1950.
- Topografiska kartan.

ACTA ARCHAEOLOGICA LUNDENSIA

Series altera in 8°

1. ERIK CINTHIO, Lunds domkyrka under romansk tid. 1957.
2. MATS P. MALMER, Jungneolitische Studien. 1962.
3. MATS P. MALMER, Metodproblem inom järnålderns konsthistoria. 1963.
4. BRITAS MALMER, Nordiska mynt före år 1000. 1966.
5. EGON THUN, Medieval Tommarp. 1967.
6. GAD RAUSING, The Bow. 1967.
7. MÄRTA STRÖMBERG, Der Dolmen Trollasten in St. Köpinge, Schonen. 1968.
8. BERTA STJERNQUIST, Beiträge zum Studium von bronzezeitlichen Siedlungen. 1969.
9. MÄRTA STRÖMBERG, Die Megalithgräber von Hagestad. 1971.
10. MÄRTA STRÖMBERG, Studien zu einem Gräberfeld in Löderup. 1975.
11. RIKARD HOLMBERG, Den skånska öresundskustens medeltid. 1977.
12. LARS LARSSON, Ageröd V. An Atlantic Bog Site in Central Scania. 1983.
13. ANDERS ANDRÉN, Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark. 1985.
14. INGER HÅKANSSON, Skånes gravfynd från äldre bronsålder som källa till studiet av social struktur. 1985.
15. ELISABETH HERNER, Profession med tradition. Teknisk-kvalitativ analys av den äldre bronsålderns spiralornamentik, dess central- och lokalproduktion. 1987.
16. Trade and exchange in prehistory. Studies in honour of Berta Stjernquist. 1988.
17. BOZENA WYSZOMIRSKA, Ekonomisk stabilitet vid kusten. Nymölla III. En tidigneolitisk bosättning med fångstekonomi i nordöstra Skåne. 1988.
18. MATS G. LARSSON, Runstenar och utlandsfärder. Aspekter på det senvikingatida samhället med utgångspunkt i de fasta forn lämningarna. 1990.
19. TOVE HJØRUNGDAL, Det skjulte kjønn. Patriarkal tradisjon og feministisk visjon i arkeologien belyst med fokus på en jernalderkontekst. 1991.
20. Regions and reflections. In Honour of Märta Strömberg. 1991.
21. JOHN TROENG, Worldwide chronology of fifty-three prehistoric innovations. 1993.
22. ANNE CARLIE, På arkeologins bakgård. En bebyggelsearkeologisk undersökning i norra Skånes inland baserad på synliga gravar. 1994.
23. PER KARSTEN, Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd. 1994.

24. The Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas. (Ed. Lars Larsson.) 1996.
25. BIRGITTA HÅRDH, Silver in the Viking Age. A Regional-Economic Study. 1996.
26. MATS G. LARSSON, Från stormannagård till Bondby. En studie av mellansvensk bebyggelseutveckling från äldre järnålder till medeltid. 1997.
27. MÄRIT GAIMSTER, Vendel period bracteates on Gotland. On the significance of Germanic art. 1998.
28. Centrala platser – Centrala frågor. (Eds. Lars Larsson & Birgitta Hårdh) 1998.
29. LENNART CARLIE, Bebyggelsens mångfald. En studie av södra Hallands järnåldersgårdar baserad på arkeologiska och historiska källor. 1999.
30. Fynden i centrum. Keramik, glas och metall från Uppåkra (Ed. Birgitta Hårdh) 1999.
31. Form, Function & Context: Material culture studies in Scandinavian archaeology. (Ed. D. Olausson & H. Vandkilde) 2000.
32. ELISABETH RUDEBECK, Tilling nature – harvesting culture: exploring images of the human being in the transition to agriculture. 2000.
33. BO KNARRSTRÖM, Flinta i sydvästra Skåne: en diakron studie av råmaterial, produktion och funktion med fokus på boplatsteknologi och metalltida flintutnyttande. 2000.
34. Uppåkra – Centrum och sammanhang. (Ed. Birgitta Hårdh) 2001.
35. PÅVEL NICKLASSON, Strävsamma bönder och sturska stormän. Staf-singe och Halland från bronsålder till medeltid. 2001.
36. Uppåkra. Centrum i analys och rapport. (Ed. Lars Larsson) 2001
37. Bilder av bronsålder – ett seminarium om forntida kommunikation. (Ed. Joakim Goldhahn) 2001.
38. BERTIL HELGESSON, Järnålderns Skåne. Samhälle, centra och regioner. 2002.
39. Central places in the migration and merovingian periods. Papers from the 52nd Sachsensymposium. (Eds. Birgitta Hårdh & Lars Larsson) 2002.
40. Centrality – Regionality. The social structure of southern Sweden during the Iron Age. (Eds. Lars Larsson & Birgitta Hårdh) 2003.
41. Landskapsarkeologi och tidig medeltid - några exempel från södra Sverige. (Eds. Mats Anglert & Joakim Thomasson) 2003.
42. MAGNUS ANDERSSON, Skapa plats i landskapet. 2003.
43. FREDRIK SVANBERG, Decolonizing the Viking Age 1. 2003.
44. BJÖRN NILSSON, Tingens och tankarnas landskap. Försök i naturumgängets arkeologi med exempel ur Blekinges och Smålands förflutna. 2003.
45. Fler fynd i centrum. Materialstudier i och kring Uppåkra. (Ed. Birgitta Hårdh) 2003.

UPPÅKRASTUDIER

1. Centrala platser - centrala frågor. Samhällsstrukturen under järnåldern. Larsson, L. & Hårdh, B. (red.) 1998. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 28.
2. Fynden i centrum. Keramik, glas och metall från Uppåkra. Hårdh, B. (red.). 1999. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 30.
3. Uppåkra – Centrum och sammanhang. Hårdh, B. (red.). 2001. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 34.
4. Uppåkra – Centrum i analys och rapport. Larsson, L. (red.). 2001. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 36.
5. Helgesson, B. 2002. Järnålderns Skåne. Samhälle, centra och regioner. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 38.
6. Central Places in the Migration and Merovingian periods. Papers from the 52nd Sachsensymposium. Hårdh, B. & Larsson, L. (red.). 2002. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 39.
7. Centrality – Regionality. The Social Structure of Southern Sweden during the Iron Age. Larsson, L. & Hårdh, B. (red.). 2002. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 40.
8. Landskapsarkeologi och tidig medeltid – några exempel från södra Sverige. Anglert, M. & Thomasson, J. (red.). 2003. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No 41.
9. Fler fynd i centrum. Materialstudier i och kring Uppåkra. Hårdh, B. (red.). 2003. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 45.